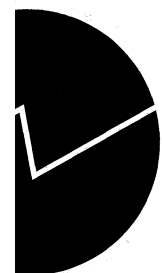

*Einar Bowitz, Taran Fæhn,
Leo Andreas Grünfeld og Knut Moum*

**Norsk medlemskap i EU – en
makroøkonomisk analyse**

Rapport

*Einar Bowitz, Taran Fæhn,
Leo Andreas Grünfeld og Knut Moum*

Norsk medlemskap i EU – en makroøkonomisk analyse

Standardtegn i tabeller	Symbols in tables	Symbol
Tall kan ikke forekomme	Category not applicable	.
Oppgave mangler	Data not available	..
Oppgave mangler foreløpig	Data not yet available	...
Tall kan ikke offentliggjøres	Not for publication	:
Null	Nil	-
Mindre enn 0,5 av den brukte enheten	Less than 0.5 of unit employed	0
Mindre enn 0,05 av den brukte enheten	Less than 0.05 of unit employed	0,0
Foreløpige tall	Provisional or preliminary figure	*
Brudd i den loddrette serien	Break in the homogeneity of a vertical series	—
Brudd i den vannrette serien	Break in the homogeneity of a horizontal series	

ISBN 82-537-4068-9

ISSN 0332-8422

Emnegruppe

50 Nasjonalregnskap og andre
generelle samfunnsøkonomiske emner

Emneord

EU-medlemskap
EØS-avtale
Makroøkonomi
Tollunion

Design: Enzo Finger Design

Trykk: Falch Hurtigtrykk

Forord

Spørsmålet om norsk medlemskap i Den europeiske union (EU) har utløst et omfattende behov for mer kunnskap om Europa, om EU og fremfor alt om virkningene for Norge av å velge det ene eller annet alternativ. Statistisk sentralbyrås hovedoppgave er å fremskaffe og presentere statistikk om samfunnsmessige forhold til nytte for publikum, næringslivet og offentlige myndigheter. Vi har derfor bidratt med faktiske opplysninger om Norge, Europa og EU, bl.a. i et spesialnummer av *Samfunnsspeilet* (nr. 3/94) og ukentlig i *Ukens statistikk*.

Statistisk sentralbyrås omfattende analyseverktøy og modeller for norsk økonomi kan i betydelig grad utnyttes for analyser av en del av de virkninger av medlemskap/ikke-medlemskap som har vært drøftet. De makroøkonomiske modellene kan bl.a. bidra til å belyse hvordan ytre økonomiske påvirkninger (som endret eksport) eller indre økonomiske tilpasninger (som budsjettendringer) sprer seg gjennom økonomien og over tid. Modellene har imidlertid lite å bidra med når det gjelder de "vanskelige" spørsmålene om hva slags endringer i økonomiens virkemåte og markedsaktørens atferd som vil finne sted som følge av den videre utviklingen i EU og av Norges valg.

Statistisk sentralbyrå stiller generelt sitt analyseverktøy til rådighet for andre. Denne rapporten drøfter noen makroøkonomiske konsekvenser av norsk EU-medlemskap ved hjelp av byråets MODAG-modell. Arbeidet er utført som et oppdrag for Landbrukets Utredningskontor. Statistisk sentralbyrå innestår for at modellberegninger mv. er kompetent utført. Vurderinger og konklusjoner i rapporten står imidlertid forfatterne selv ansvarlige for.

Statistisk sentralbyrå,
Oslo, 25. oktober 1994

Svein Longva

Sammendrag

Einar Bowitz, Taran Fæhn, Leo Andreas Grünfeld og Knut Moum

Norsk medlemskap i EU — en makroøkonomisk analyse

Rapporter 94/25 • Statistisk sentralbyrå 1994

Denne rapporten drøfter enkelte makroøkonomiske konsekvenser av et norsk medlemskap i Den europeiske union (EU). Diskusjonen tar utgangspunkt i noen beregnede baner for norsk økonomi basert på Statistisk sentralbyrås modell MODAG. En av banene representerer en videreføring av dagens EØS-avtale. Denne sammenlignes med beregninger der de ordninger og regler som per i dag knytter seg til EU-medlemskap er lagt til grunn.

På kort sikt synes omstillingsproblemene ved EU-medlemskap å dominere bildet. I år 2000 er arbeidsledigheten i alle medlemskapsberegningene høyere enn i EØS-banen. I et mellomlangiktig perspektiv avhenger virkningene av hvor sterk svekkelse av det offentlige overskuddet myndighetene kan eller vil godta, og av hvor sterk eksportstimulans et EU-medlemskap eventuelt vil gi.

Emneord: EU-medlemskap, EØS-avtale, Makroøkonomi, Tollunion.

Prosjektstøtte: Arbeidet er utført som et oppdrag for Landbrukets Utredningskontor.

Innhold

1. Innledning	9
2. Problemstilling, metode og hovedkonklusjoner	11
2.1 Kontekst og problemstilling	11
2.2 Noen metodiske synspunkter	12
2.3 Hovedkonklusjoner	13
3. EU-medlemskap vs EØS-avtale	15
3.1 Innledning	15
3.2 Handelsregimet	15
3.3 Jordbruk	18
3.4 Næringsmiddelindustri	20
3.5 Fiske	21
3.6 Offentlige finanser og tilbakeføring fra EU til Norge	22
4. Noen makroøkonomiske virkninger av EU-medlemskap	25
4.1 Innledning	25
4.2 Konsekvenser uten budsjettkorreksjoner og markedsvirkninger	25
4.3 Virkninger med budsjettkorreksjoner, ingen endring i markedsmessige rammebetingelser	29
4.4 Betydningen av eventuell økt eksport ved endrede markedsmessige rammebetingelser	30
Referanser	33
Vedlegg	
Vedlegg 1. Nærmere om endringene i tollregime ved EU-medlemskap	35
Vedlegg 2. Nærmere om EØS-banen	41
Utkommet i serien Rapporter (RAPP) etter 1. juli 1993	45

1. Innledning

Denne rapporten drøfter enkelte makroøkonomiske konsekvenser av et norsk medlemskap i Den europeiske union (EU). Diskusjonen tar utgangspunkt i noen beregnede baner for norsk økonomi basert på Statistisk sentralbyrås modell MODAG. En av banene representerer en videreføring av dagens EØS-avtale. Denne sammenlignes med beregninger der de ordninger og regler som per i dag knytter seg til EU-medlemskap er lagt til grunn.

Beregningene fokuserer på følgende områder der EU-medlemskap og dagens EØS-avtale innebærer ulike vilkår for økonomisk virksomhet og økonomisk politikk:

- Norge vil delta fullt ut i EUs indre marked og blir med i EUs tollunion.
- Norge må bidra til EUs budsjett, og vil komme inn under EUs støtteordninger.
- Norge må tilpasse seg EUs felles politikk for landbruk og fiske, og EUs regler for indirekte beskatning.

Modellberegningene antyder at et EU-medlemskap vil ha relativt små effekter på produksjon og sysselsetting på mellomlang sikt, dersom finanspolitikken ikke legges om mer enn det som følger direkte av EUs regler. Nedbyggingen av importvernet til jordbruket og næringsmiddelindustrien innebærer imidlertid betydelige omstillinger og arbeidsledigheten øker noe i en overgangsperiode. Både driftsbalansen og offentlig sektors budsjettbalanse svekkes merkbart på mellomlang sikt.

Regjeringen har signalisert at budsjettbalansen på mellomlang sikt ikke bør svekkes med et beløp som er større enn Norges nettobidrag til EU. Uten et sterkere vekstbidrag fra EU-medlemskap enn det som følger av modellberegningen ovenfor, vil dette kreve en omlegging av finanspolitikken i kontraktiv retning. Anslagene i denne rapporten illustrerer at en slik innstramning vil bidra til ytterligere økt ledighet og lavere produksjon gjennom hele beregningsperioden, sammenlignet med EØS-banen.

Det er i flere sammenhenger blitt argumentert med at EU-medlemskap vil gi bedre markedsadgang for norske eksportører og mindre usikkerhet om fremtidige rammevilkår for næringsvirksomhet i Norge. I modellberegningene ovenfor er det bare i noen grad tatt hensyn til dette. Dersom et EU-medlemskap antas å ha ytterligere positive virkninger på eksporten, viser beregninger at en vekstøkning tilsvarende 0,4 prosentpoeng av samlet eksport vil være tilstrekkelig til å sikre at offentlig sektors balanse mot slutten av beregningsperioden bare svekkes med et beløp lik Norges netto-bidrag til EU, selv uten omlegging av finanspolitikken. Med slike forutsetninger reduseres ledigheten og driftsbalansen styrkes sammenlignet med EØS-banen.

På kort sikt synes omstillingsproblemer ved EU-medlemskap å dominere bildet. I år 2000 er arbeidsledigheten i alle medlemskapsberegningene høyere enn i EØS-banen. I et mellomlangsiktig perspektiv avhenger virkningene av hvor sterk svekkelse av det offentlige overskuddet myndighetene kan eller vil godta, og av hvor sterk eksportstimulans et EU-medlemskap eventuelt vil gi.

2. Problemstilling, metode og hovedkonklusjoner

2.1 Kontekst og problemstilling

I november 1992 søkte Norge om medlemskap i Det europeiske Fellesskap. Søknaden ledet frem til forhandlinger mellom medlemmene av Fellesskapet og Norge om vilkårene for norsk tiltredelse til Den europeiske union (EU).¹ Parallelt med de norske medlemskapsforhandlingene ble det ført tilsvarende forhandlinger mellom EU og de tre andre søkerlandene Finland, Sverige og Østerrike. Forhandlingene munnet ut i en traktat om søkerlandenes tiltredelse til EU, Tiltredelsestraktaten.² Traktaten åpner for at Norge kan bli medlem av EU fra 1. januar 1995.

Det europeiske økonomiske samarbeidsområdet (EØS) ble etablert 1. januar 1994. I forhold til de ordninger en kom frem til gjennom EØS-forhandlingene, vil et norsk medlemskap i EU føre til markerte endringer i det institusjonelle forholdet mellom Norge og de nåværende medlemslandene. Som medlem vil Norge bli en fullverdig deltaker i EUs beslutningsprosess, med de mulighetene til medinnflytelse på utformingen av unionens fremtidige regelverk som følger av dette. På enkelte områder kan imidlertid EU treffe beslutninger ved flertallsvedtak, som Norge ved et eventuelt medlemskap må rette seg etter, også i de tilfellene der norske myndigheter i utgangspunktet hadde ønsket andre løsninger. Som medlem må Norge videre godta EUs eksisterende regelverk på alle områder, med de tilpasninger og overgangsordninger som ligger nedfelt i Tiltredelsestraktaten.

EØS-avtalen og EU-medlemskap innebærer to ulike sett av rammebetingelser for Norge. Selv om EØS-avtalen nå er trådt i kraft, må vi regne med at enkeltpersoner og bedrifter i Norge ennå ikke har tilpasset seg fullt ut til de nye vilkårene for økonomisk virksomhet som følger av avtalen. Tilsvarende vil det ta tid for det norske samfunnet å omstille seg til ytterligere endringer i rammebetingelser ved et eventuelt EU-medlemskap. I tillegg vil innholdet både i EØS-avtalen og i et EU-med-

lemskap kunne endre seg fremover. Det er derfor to grunner til at en ikke kan betrakte valget mellom EØS-avtale og EU-medlemskap som et valg mellom status quo og forandring. En vurdering av fordeler og ulemper ved ulike former for samarbeid mellom Norge og EU-landene bør dermed så langt som råd er bygge på oppfatninger om hvordan den videre utviklingen for norsk økonomi påvirkes.

Den foreliggende rapporten tar bare for seg noen aspekter ved denne problemstillingen, og har dermed et begrenset siktemål. Målet er å belyse noen viktige makroøkonomiske konsekvenser av å gå fra det nåværende EØS-regelverket til de ordninger og regler som *per i dag* knytter seg til et EU-medlemskap.³ Slike konsekvenser kan anslås ved å jevnføre en mulig utviklingsbane (kalt EØS-banen) for norsk økonomi dersom Norge blir stående utenfor EU, men innenfor EØS med noen utviklingsbaner der norsk medlemskap er lagt til grunn. Forskjellene mellom medlemskapsbanene og EØS-banen kan tolkes som illustrasjoner på konsekvensene av å gå fra en EØS-avtale til et EU-medlemskap. Denne fremgangsmåten tar ikke hensyn til at overgang fra EØS-avtale til EU-medlemskap også kan påvirke handlefriheten i den økonomiske politikken.

Diskusjonen konsentrerer seg om følgende områder der medlemskap skiller seg fra EØS-avtalen:

- Norge må bidra til EUs budsjett, og vil komme inn under EUs støtteordninger.
- Norge vil delta fullt ut i EUs indre marked, blir med i EUs tollunion, og må tilpasse seg EUs felles ytre handelspolitikk.
- Norge må tilpasse seg EUs felles politikk for landbruk og fiske.
- Norge må tilpasse seg EUs regler for indirekte beskatning.

Også andre sider ved det etablerte EU-samarbeidet kan bli viktig for Norge, bl. a. EUs planer om en økonomisk

1 Unionen ble opprettet da Maastricht-traktaten av februar 1992 trådte i kraft 1. november 1993.

2 Traktaten er trykt som særskilt vedlegg nr. 1 til St. meld. nr. 40 (1993-1994).

3 Vi tar følgelig ikke opp konsekvensene av at EUs regelverk vil endre seg over tid og at unionen kan videreutvikle sin politikk på områder som er særlig viktige for Norge, herunder produksjon og omsetning av energi.

og monetær union (ØMU). Planene for ØMU ble trukket opp i Maastricht-traktaten, og omfatter innføring av felles valuta og felles sentralbank. Sentralbanken vil få ansvar for EUs pengepolitikk, med prisstabilitet som overordnet mål. Ifølge Maastricht-traktaten kan ØMU tidligst etableres 1. januar 1997 og senest 1. januar 1999, men bare dersom minst fem land oppfyller kravene til deltakelse. Sannsynligheten for at ØMU etableres etter Maastricht-traktatens kjøreplan er imidlertid etter vår oppfatning liten.⁴ På bakgrunn av dette innskrenker vi oss i det følgende til å betrakte en situasjon der EU-samarbeidet videreføres uten valutaunion, selv om denne fra EUs side betraktes som et logisk skritt etter opprettelsen av det indre marked. Denne avgrensningen har neppe stor betydning for vurderingen av konsekvensene av norsk tilpasning til EUs øvrige regelverk.

2.2 Noen metodiske synspunkter

Beregningene i denne rapporten dekker perioden 1995-2010. Det mellomlangsigte tidsperspektivet er valgt for å belyse to problemstillinger: Hva vil et EU-medlemskap innebære etter at omstillingene til nye rammevilkår stort sett er fullført, og hvor store blir kostnadene ved omstillingene i form av midlertidig underutnyttelse av arbeidskraft og produksjonsutstyr. Vi presenterer resultater for et relativt bredt spekter av makroøkonomiske indikatorer og gjør ikke noe forsøk på å oppsummere konsekvensene av et eventuelt EU-medlemskap i form av et samlemål.⁵

De utviklingsbanene som skisseres i kapittel 4 i denne rapporten er utarbeidet ved hjelp av Statistisk sentralbyrås makroøkonomiske modell MODAG⁶. Med nasjonalregnskapet som empirisk grunnlag gir MODAG en relativt detaljert beskrivelse av vare- og tjenestestrømmene i norsk økonomi, og av sentrale finanspolitiske virkemidler. Atferden på tilbuds- og etterspørselssiden i markedene for varer, tjenester og arbeidskraft er utførlig modellert, og modellen gjør rede for kapital- og rentedannelsen. Ved tallfesting av modellen er det lagt stor vekt på at den skal være i stand til å fange opp det faktiske tidsforløpet til de enkelte økonomiske størrelsene. I tråd med dette inneholder ikke modellen noe krav om at prisene til enhver tid skal klarere alle markeder. Det er derfor mulig å bruke den til å analysere omstillingsprosesser.

Den kvantitative beskrivelse av strukturen i norsk økonomi som MODAG gir, er basert på omfattende analyser av utviklingen gjennom de siste 20-30 årene. På en-

kelte områder har aktørenes atferdsmønstre endret seg gjennom denne perioden, og slike endringer er forsøkt ivarett så langt de er identifisert. Modellen gir imidlertid en forenklet beskrivelse av forholdene i en mangfoldig virkelighet, og det er viktig å være klar over dens begrensninger i forhold til den foreliggende problemstillingen.

For det første er modellens beskrivelse av struktur og atferdssammenhenger bakoverskuende i sin karakter. Beregningene i denne rapporten er basert på en forutsetning om at denne beskrivelsen også er relevant for analyseperioden, som strekker seg frem til år 2010. Dette innebærer at vi i utgangspunktet ikke får tatt hensyn til at valg av tilknytningsform til EU kan ha betydning for økonomiens virkemåte.⁷ På noen punkter kan det reises begrunnede innvendinger mot denne forutsetningen. Enkelte slike motforestillinger ivaretas ved å overprøve modellens sammenhenger på skjønnsmessig grunnlag. I ett tilfelle - en mulig positiv effekt på Norges eksportmarkedsandeler av et EU-medlemskap - belyses problemstillingen ved en tilleggsberegning.

Videre er ikke MODAG-modellen egnet til å si noe om hva som vil skje innenfor jordbruket og den landbruksbaserte næringsmiddelindustrien ved et EU-medlemskap. Med rimelige anslag for virkningene av at disse sektorene blir stilt overfor skjerpet utenlandsk konkurranse, er imidlertid modellen velegnet til å studere hvordan endringene forplanter seg videre i norsk økonomi.⁸

Det er usikkert hva de to alternativene for tilknytning til EU vil bety for de fremtidige rammebetingelsene for norsk økonomi. For det første gjenstår det i skrivende stund (oktober 1994) fortsatt noen uavklarte punkter i den avtalen som er forhandlet frem mellom Norge og EU, blant annet om de fremtidige rammebetingelsene for norsk jordbruk. For det andre er samarbeidet innenfor EU i stadig utvikling, og regelverk og andre institusjonelle forhold kan se annerledes ut i fremtiden enn i dag. Vi har tidligere pekt på fullføringen av ØMU som et område der usikkerheten om fremtidige institusjonelle forhold er stor. Videre pågår det en løpende diskusjon om utformingen av EUs regelverk. Landbrukspolitikken er et område der det kan komme forandringer, særlig hvis landene i Øst-Europa skal trekkes inn i et nærmere samarbeid med EU. Utformingen av systemet for indirekte beskatning er også under vurdering, og

4 Se også Grjebine og Marris (1994).

5 Et slikt samlemål kunne vært forskjellene i konsummuligheter mellom beregningene, gitt at alle norske aktører - inklusive de politiske myndighetene - tilpasser seg best mulig innenfor de nye vilkårene for økonomisk virksomhet.

6 Se Cappelen (1992) og Bowitz og Holm (1993) og (1994) for en nærmere omtale og dokumentasjon.

7 Skulle slike endringer oppstå, bør en ved en senere retrospektiv analyse kunne påvise strukturelle brudd som med rimelighet kan føres tilbake til valg av EU-tilknytning.

8 I drøftingen av konsekvensene for disse næringene av et EU-medlemskap, har vi tatt utgangspunkt i andres arbeider. De anslåtte konsekvensene for jordbruket på lang sikt er basert på beregninger utført på en generell likevektsmodell for sektoren, se Børve m. fl. (1994). Siden det er relativt god overensstemmelse mellom deres makroøkonomiske forutsetninger og våre beregningsresultater, kan en som en første tilnærming si at MODAG i den foreliggende analysen er blitt utvidet med en sektormodell for jordbruket.

det kan komme endringer i EUs energipolitikk. På noen områder kan den fremtidige utviklingen av EU bli påvirket av om Norge blir medlem eller ikke.

Usikkerheten ved EØS-banen knytter seg dels til i hvilket omfang nye EU-regler vil bli tatt inn i avtalen. I den utstrekning nye regler tas inn, vil innholdet i avtalen endres over tid. I den grad nye regler ikke tas inn, vil forskjellen mellom EØS-avtale og EU-medlemskap gradvis øke. Den videre skjebnen til EØS-avtalen kan imidlertid også avhenge av hvor mange land som blir igjen innenfor EFTA. Det forhold at det på det nåværende tidspunkt ikke er kjent hvorvidt Sverige går med i EU, bidrar dermed også til usikkerhet rundt beregningene⁹.

Det er ovenfor pekt på forhold som tilsier at både EU-medlemskap og EØS-avtale i fremtiden vil stille Norge overfor andre rammevilkår enn de som følger av dagens avtaleverk. Vi har imidlertid ikke funnet grunnlag for å innarbeide tallmessige anslag for dette i analysen. Denne rapporten diskuterer derfor konsekvenser av en tilpasning til EUs nåværende regelverk, med det nåværende EØS-avtaleverket som sammenligningsgrunnlag.

For å reddykke konsekvensene av ulike valg av tilknytningsform til EU, burde beregningene ideelt sett vært basert på en forutsetning om at den økonomiske politikken får en "best mulig" utforming både ved EU-medlemskap og ved en EØS-avtale. I praksis har dette ikke vært mulig. EØS-banen representerer derfor så langt råd er kjente politikkprioriteringer, mens vi i EU-beregningene ser på flere muligheter for finanspolitisk tilpasning til det økte offentlig underskuddet, som blant annet EU-kontingenten gir opphav til.

Det bør også nevnes at tolkningen av våre anslag på virkningene av et eventuelt EU-medlemskap på en rekke områder vil avhenge av hva som er forutsatt om utviklingen i norsk økonomi hvis Norge ikke blir medlem. For eksempel vil et norsk EU-medlemskap bare ha små konsekvenser for jordbruket, dersom Norge fører tilnærmet den samme jordbrukspolitikken utenfor EU som innenfor. Den foreliggende analysen bygger på en forutsetning om at dette ikke vil være tilfelle. Et annet eksempel er at reallønnen reagerer sterkere på en endring i arbeidsledigheten dersom ledigheten i utgangspunktet er lav, enn dersom den er høy. Dette innebærer at økonomiens reaksjon på ytre "sjokk" er avhengig av nivået på arbeidsledigheten i utgangspunktet.

Momentene overfor illustrerer noe av bakgrunnen for at det er svært krevende å lage *prognoser* for utviklingen i norsk økonomi ved ulike tilknytningsformer til EU. De beregningene som presenteres i denne rapporten kan heller ikke oppfattes som anslag på hva som vil

skje, men må betraktes som mulige utviklingsforløp dersom EU- og EØS-samarbeidet videreføres med et regelverk om lag som nå. Så lenge en er opptatt av *konsekvenser av et EU-medlemskap* er det imidlertid troverdigheten til den anslåtte *forskjellen* mellom banene som er mest interessant, og ikke utviklingen over tid langs en enkelt av dem. Vi har ovenfor pekt på noen forhold ved analysemodellen MODAG som illustrerer at også denne forskjellen vil være usikkert anslått. MODAG fanger imidlertid opp en rekke strukturelle trekk ved norsk økonomi, og gir grunnlag for å se samtidige endringer på mange enkeltområder i sammenheng. Vi har heller ikke tilgang til noen alternativ modell med egenskaper som gir bedre forutsetninger for en tallfestet analyse av problemstillingene som diskuteres i denne rapporten.

2.3 Hovedkonklusjoner

En kortfattet oppsummering av hovedresultatene er gitt i innledningen. I det følgende gis en nærmere gjennomgang av de viktigste resultatene.

I kapittel 3 går vi igjennom de viktigste områdene der EU-medlemskap og EØS-avtale innebærer ulike rammebetingelser for norsk økonomi. Gjennomgangen munnar ut i en tallfesting av de direkte førsterunde-effektene av et EU-medlemskap på

- importpriser inklusive virkningene av endringer i tollsatser og ikke-tariffære handelshindringer
- reduksjonen i kostnadene ved grensepasseringer mm.
- overføringene mellom Norge og EU
- offentlige budsjetter

Ifølge våre anslag vil et EU-medlemskap bidra til å øke prisene på enkelte importvarer utenom næringsmidler og jordbruksvarer. Dette er dels en konsekvens av at EU opererer med høyere tollsatser enn Norge, og dels av at EU benytter seg av flere ikke-tariffære importbegrensende tiltak. For de fleste importvaregrupper er endringene beskjedne. Gjennomsnittlig importpris på alle varer og tjenester går likevel ned. Grunnen til dette er økt import av rimeligere matvarer fra EU-land, som følge av at skjermingen av norsk matavproduksjon mot disse landene oppheves.

Bortfall av krav til opprinnelsesdokumentasjon og lavere kostnader knyttet til grensepassering bidrar til enklere vareflyt mellom landene. Dette gir en anslått nedgang i kostnadene til norske eksportnæringer tilsvarende 1,5 prosent av verdien av eksporten til de andre medlemmene i EU.

Fjerningen av skjermingen av norsk jordbruk og norsk jordbruksbasert næringsmiddelindustri vil etter overgangsperioden føre til lavere inntekter og større omstillingspress i disse næringene, enn det en videreføring

⁹ Den senere tid er usikkerheten om EØS-alternativet økt, bl. a. ved muligheten for at det vil bli vanskelig å få en evt. reforhandlet EØS-avtale vedtatt i Stortinget med kvalifisert flertall. Vi har ikke gått nærmere inn på de eventuelle økonomiske konsekvensene av dette.

av dagens jordbrukspolitikk tilsier. Produksjon og sysselsetting blir derfor lavere ved EU-medlemskap enn ved en EØS-avtale gjennom hele beregningsperioden. Med utgangspunkt i andres analyser har vi skjønnesmessig anslått en gradvis sysselsettingsnedgang på 15 000-20 000 personer i disse næringene som følge av EU-tilpasning.

Medlemskapsavtalen innebærer at Norge etter en opptrappingsperiode betaler en årlig kontingent til EU på omtrent 12 mrd. (1995-) kroner, noe som tilsvarer 1,2 prosent av bruttonasjonalproduktet. Disse betalingene belastes statsbudsjettet. Siden privat sektor i Norge ved medlemskap kommer inn under EUs støtteordninger, vil det også gå betalinger fra EU til Norge i form av jordbruksstøtte, distriktsstøtte, støtte til forskning, mv. Nettobidraget fra Norge til EU er kontingenten fratrukket de nevnte tilbakeføringene fra EU til Norge. Nettobidraget er etter overgangsperioden anslått til ca. 7 mrd. kroner, eller omtrent 0,8 prosent av bruttonasjonalproduktet.

I kapittel 4 brukes MODAG til å beregne makroøkonomiske virkninger av at aktørene i norsk økonomi (utenom jordbruk og jordbruksbasert næringsmiddelindustri) tilpasser seg det nye settet av rammebetingelser. I beregningen i avsnitt 4.2 forutsettes det at den finansielle virkemiddelbruken ikke endres utover det som kreves ved EU-medlemskap.

I perioden frem til århundreskiftet dominerer omstillingsproblemer. Bidraget til redusert bruttonasjonalprodukt fra nedgangen i produksjon og sysselsetting i jordbruket og næringsmiddelindustrien er markant. Lavere matvarepriser bidrar riktig nok til å øke kjøpekraften til husholdningene, men nedtrappingen av overgangsordningene i jordbruket motvirker dette. Norsk økonomi har ifølge MODAG-modellen likevektsskapende mekanismer som virker på noe lengre sikt. Som følge av at ledigheten blir høyere enn i EØS-banen, går reallønningene ned. Det blir dermed relativt sett rimeligere for næringslivet å bruke arbeidskraft enn å bruke kapital og innsatsvarer. Som følge av dette vil økningen i sysselsettingen i andre deler av økonomien i løpet av perioden fram til 2010 langt på vei motvirke nedgangen i sysselsettingen i jordbruk og næringsmiddelindustri. Men uten at finanspolitikken legges om, svekkes den finansielle stillingen til offentlig sektor sterkt. Overskuddet reduseres i første omgang med fra 10 til 13 mrd. kroner, avhengig av hvilke år en ser på. Først og fremst som følge av reduserte renteinntekter etter en årrekke med mindre overskudd enn i EØS-banen, er svekkelsen i det offentlige overskuddet i 2010 betydelig større enn den 'første runde' svekkelsen i de offentlige finansene som er beskrevet i kapittel 3. Et mulig svar på dette kan være at myndighetene strammer inn i finanspolitikken. En beregning som belyser noen mulige konsekvenser av dette er vist i avsnitt 4.3.

I den beregningen er virkemiddelbruken tilpasset slik at overskuddet på offentlige budsjetter i perioden etter år 2000 bare reduseres tilsvarende størrelsen på Norges nettobidrag til EU. En slik politikkforutsetning kan finne en viss støtte i St.meld. nr. 40 (1993-1994) og i Nasjonalbudsjettet for 1995. EU-medlemskap kombinert med en slik innstrammingspolitikk fører til at økningen i ledighetsraten i år 2000 blir nesten dobbelt så stor som hvis myndighetene ikke strammer inn i politikken. I 2010 er fortsatt ledigheten klart høyere enn i EØS-banen, i motsetning til i beregningen uten innstramming. Utformingen av politikken kan gjøres med større eller mindre vekt på å opprettholde sysselsettingen, enn det som er tilfelle i vårt eksempel. Trolig vil en innstramming som i større grad er basert på å heve skattenivået gi en noe mindre nedgang i sysselsettingen.

Det er i flere sammenhenger blitt argumentert for at EU-medlemskap vil gi bedre markedsadgang for norske eksportører og mindre usikkerhet om fremtidige rammevilkår for næringsvirksomhet i Norge. I beregningene i avsnitt 4.2 og 4.3 er det tatt hensyn til at EU-medlemskap innebærer bortfall av kostnader knyttet til opprinnelsesdeklarasjon og grensepasseringer. MODAG inneholder imidlertid ingen annen kopling mellom EU-tilknytning og markedsadgang eller mellom usikkerhet og investeringer. Grunnlaget for å tallfeste eventuelle slike sammenhenger er også svakt, men mekanismer av denne typen kan likevel være til stede. Vi har derfor brukt modellen til å se på virkningene av at forskjellen i markedsadgang ved EØS-avtale og EU-medlemskap kan bli større enn det som direkte følger av avtaletekstene. Analysen er utført under forutsetning av at det ikke gjennomføres noen omlegging av finanspolitikken utover det som direkte følger av EUs regelverk.

Beregningen i avsnitt 4.4 viser virkningen på sentrale makroøkonomiske variable av en forutsatt mervekst i norsk eksport ved EU-medlemskap på om lag 0,4 prosentpoeng per år i hele beregningsperioden 1995-2010. Dette innebærer at eksporten av tradisjonelle varer og noen tjenester til sammen ligger 12 prosent høyere i 2010, enn det som ellers ville ha vært tilfelle. Med en slik forutsetning om virkningen av bedret markedsadgang vil et EU-medlemskap etter 15 år gi høyere BNP og lavere arbeidsledighet enn i EØS-banen, og svekkelsen av offentlig sektors budsjetter vil på dette tidspunktet om lag tilsvare størrelsen på det norske nettobidraget til EU.

På kort sikt synes omstillingsproblemer ved EU-medlemskap å dominere bildet. I år 2000 er arbeidsledigheten i alle medlemskapsberegningene høyere enn i EØS-banen. I et mellomlangsigte perspektiv avhenger virkningene av hvor sterk svekkelse av det offentlige overskuddet myndighetene kan eller vil godta, og av hvor sterk eksportstimulans et EU-medlemskap eventuelt vil gi.

3. EU-medlemskap vs EØS-avtale

3.1 Innledning

EUs indre marked skal sikre fri handel med varer og tjenester og fri bevegelse av arbeidskraft og kapital mellom medlemslandene, samt fri etableringsrett. EU har imidlertid ikke fri handel overfor land utenfor unionen, og dette har gjort det påkrevd med felles tollregler og handelsbestemmelser overfor tredjeland (tollunion).

Da EØS-avtalen trådte i kraft 1. januar 1994 ble regelverket for EUs indre marked gjort gjeldende for Norge på en rekke områder. Jordbruksvarer, næringsmidler og en rekke fiskeprodukter er imidlertid fortsatt unntatt fra fri handel. Det påløper fortsatt kostnader ved passering av EUs ytre grense, og norske eksportører må dokumentere overfor EU at varer fra Norge ikke inneholder mer importert vareinnhold fra land utenfor EU, enn det som er hjemlet ved EØS-avtalen (opprinnelsesdeklarasjon).

Ved et eventuelt EU-medlemskap vil Norge bli fullstendig integrert i EUs indre marked, og med i EUs tollunion. Videre må Norge tilpasse seg EUs felles politikk på områder der slik politikk er utviklet, herunder jordbruk og fiske. Norge må også forholde seg til EUs regler for indirekte beskatning. Norge må være med å finansiere EUs felles budsjett, og norske aktører kommer inn under virkeområdet til EUs ulike støtteordninger.

I fortsettelsen av dette kapitlet går vi først inn på hva norsk tilpasning til EUs handelsregime vil bety for effektive tollsatser og transaksjonskostnader ved handel med EU-landene. Deretter ser vi nærmere på noen mulige konsekvenser for jordbruket, den jordbruksbaserte delen av næringsmiddelindustrien og fiske. Avslutningsvis oppsummerer vi de direkte konsekvensene for offentlige finanser.

3.2 Handelsregimet

I dag er om lag 3/4 av Norges handel rettet mot EU- og EFTA-landene. EØS-avtalen inneholder bestemmelser om frihandel mellom disse landene for praktisk talt alle industrivarer, samt et stort utvalg av tjenester. Avtalen inneholder også regler for harmonisering av tekniske standarder og offentlige anbudsprosedyrer. I

forhold til utviklingslandene har Norge inngått preferanseavtaler innenfor det såkalte Generalized System of Preferences (GSP). Frihandelsavtaler er også etablert med de fleste østeuropeiske land, samt Israel, Tyrkia og Færøyene. Den øvrige handelen er underlagt GATT-avtalens bestemmelser. Ved et eventuelt EU-medlemskap vil Norge få full deltakelse i det indre marked fra 1995 også når det gjelder landbruksvarer, næringsmidler og fiskeprodukter. Grensekontroll og krav til opprinnelsesdokumentasjon vil opphøre. Norge vil måtte følge unionens felles ytre toll- og handelspolitikk som avviker noe fra norsk politikk. EUs politikk overfor utviklingslandene skiller seg noe fra Norges og dette vil kunne påvirke vår handel med slike land ved et medlemskap.

I dette avsnittet behandles konsekvenser av deltakelse i Den europeiske union for prisene på import av industriprodukter og matvarer vi selv ikke produserer. Videre anslås kostnadmessige konsekvenser for vår eksport. Det forventes ikke vesentlige endringer i toll- og handelspolitikken overfor norsk eksport. Bortfall av grensekontroller og krav til opprinnelsesdokumentasjon vil imidlertid gi reduserte eksportkostnader. En mer utførlig dokumentasjon av anslagene og metodeanvendelsen er presentert i vedlegg 1. Jordbruksvarer og næringsmidler som produseres i Norge, samt fisk, behandles i avsnittene 3.3-3.5.

Endrede tollsatser

Avskaffelse av toll og grensekontroller i det indre marked forutsetter et felles tollregime overfor tredjeland. Følgelig vil et EU-medlemskap kreve at vi adopterer EUs tolltariff. Ifølge tall fra Bech (1992) var EUs uveidde gjennomsnittlige ordinære tollsats 7,3 prosent i 1987, mens den for Norge var 5,7 prosent. Toll sammenligningen vi har gjort gjelder for 20 importvareaggregater, veidd med *dagens* norske importverdier. De fleste av våre beregninger bygger på en undersøkelse utført av Bech (1992). Det vises forøvrig til vedlegg 1.

Med unntak for TEKO-varer synes dagens importveide gjennomsnittlige tollsatser å være noe høyere i EU enn i Norge (se tabell 3.2.1). Endring i toll på TEKO-varer

Tabell 3.2.1. Endringer i prisen på noen importerte varer ved EU-medlemskap - 1995 og 2005

	Importverdi c.i.f. 1991 ¹⁾ (mill. kroner)	Endring i tollsats ²⁾ ved EU-medlemskap (prosentpoeng)		Endring i ekvivalent tollsats ³⁾ ved EU-medlemskap (prosentpoeng)		Endring importpris ⁴⁾ ved EU-medlemskap (prosent)		
		1995	2005	1995	2005	1995	2005	
Konkurransetsatte varer								
utenom matvarer/nyttelsesmidler								
Tekstil og bekleddingsvarer	13 312	-1,2	0,6	1,5	0,0	0,3	0,6	
Diverse industriprodukter	36 847	0,1	0,1	0,0	0,1	0,1	0,1	
Treforedlingsprodukter	4 705	0,1	0,1	0,0	0,0	0,1	0,1	
Kjemiske råvarer	7 894	0,5	0,3	0,0	0,0	0,5	0,3	
Verkstedsprodukter	48 831	0,7	0,5	0,2	0,2	0,9	0,7	
Ikke-konkurrerende import								
Matvarer og råvarer ⁵⁾	3 636	0,0	0,0	39,0	39,0	38,8	38,9	
Biler, traktorer mv.	3 847	1,8	1,3	3,1	3,1	4,8	4,3	

1) Importverdi før toll, men inklusive transportkostnader o.l. til den norske grensen.

2) Ad valorem tollsats (tollsats regnet som toll på varens verdi).

3) Tollekvivalenten til ikke-tariffære importhindringer.

4) Importpris inkludert toll og ekvivalent toll.

5) Gjelder matvarer og råvarer som ikke produseres i Norge.

ved et eventuelt EU-medlemskap er beregnet med utgangspunkt i Melchior (1994). Vi har funnet at dagens gjennomsnittlige tollsats er 6,1 prosent for all norsk import av tekstiler og klær. Etter en overgangsperiode på 3 år, vil Norge ved et EU-medlemskap stå overfor en gjennomsnittlig tollsats på 4,8 prosent, en reduksjon på ca. 1,3 prosentpoeng i forhold til dagens nivå.

For kjemiske råvarer vil et medlemskap gi en tollsatsøkning på 0,5 prosentpoeng. Varegruppen verkstedsprodukter har stor importverdi og andelen fra land uten spesielle tollreduksjoner er også stor. Tolløkningen ved et medlemskap er her beregnet til 0,7 prosentpoeng og skyldes først og fremst høyere toll på maskiner og kjøretøy i EU. Norsk import av maskiner fra tredjeland er i dag stort sett underlagt en ordinær toll på mellom 0 og 5 prosent mens tollene i EU ligger i området 5 -15 prosent. Også EU åpner imidlertid for bruk av tollsuspensjoner på en rekke maskiner slik at de nevnte tollsatsene reelt sett er betydelig lavere. Basert på sammenligning av den norske tolltariffen og EUs TARIC har vi anslått en tolløkning på maskiner ved innledning i EU til 3 prosentpoeng. Av kjøretøy inngår blant annet busser og lastebiler blant verkstedsproduktene. EU har stort sett tollsats på mellom 11 og 22 prosent på slike transportmidler, mens Norges sats ligger på mellom 5,3 og 10,4 prosent. Resten av kjøretøyene hører hjemme i varegruppen biler, traktorer m.v., der dagens tollsats tilsier en økning på 1,8 prosentpoeng ved medlemskap. For de øvrige vareaggregatene i modellen har vi funnet små eller ingen endringer i de gjennomsnittlige tollsatsene som følge av et EU-medlemskap.

Gjennom GATTs Uruguayrunde har såvel Norge som EU forpliktet seg til å redusere sine ordinære tollsats over en 10-års periode. For de industrivarer som tradisjonelt har vært omfattet av GATT-avtalen har vi lagt til grunn en handelsveidd reduksjon i tollsatsene på 33 prosent i EU-banen og 39 prosent i EØS-banen. For TEKO-varer er differansen mellom Norges og EUs forpliktelser større. I den grad det er toll på matvareimport, skal denne også senkes, og i enkelte tilfeller fjernes helt. Som det fremgår av tabell 3.2.1 vil forskjellene i tollsats for Norge innenfor og utenfor EU bli mindre når nedtrappingen av toll i henhold til Uruguay-forhandlingene er gjennomført i år 2005. TEKO-varer representerer et unntak, idet Norge på sikt får høyere tollsats i EU enn utenfor.

Endringer i ikke-tariffære tiltak

I tillegg til tolltariffen benytter såvel EU som Norge seg av en rekke andre handelspolitiske virkemidler. Endringer i slike ikke-tariffære tiltak som følge av norsk deltagelse i EUs handelsregime kan kvantifiseres ved å kartlegge forskjeller i virkemidlenes ekvivalente tollsats mellom de to scenariene. En ekvivalent tollsats er definert som den tollsatsen som ville gitt samme begrensning i importen som den eller de ikke-tariffære virkemidlene varen er underlagt. Summen av faktisk toll og ekvivalent tollsats er et mål for den samlede effekten på import av de handelspolitiske tiltak. I vedlegg 1 redegjøres det for hvordan den ekvivalente tollsatsen er blitt beregnet.

Økningen i ekvivalent tollsats for TEKO-varer ved å gå inn i EU er beregnet til 1,5 prosentpoeng og oppveier omtrent reduksjonen i toll. Import av TEKO-varer er både i EU og Norge underlagt såkalte frivillige eksport-

kvoter hjemlet i Multifiberavtalen. På bakgrunn av Melchior (1994) har vi beregnet en gjennomsnittlig importveidd ekvivalent tollsats på norsk import av TEKO-varer til 1,1 prosent. Den tilsvarende ekvivalente tollsatsen i EU-banen er på grunnlag av opplysninger i Melchior (1994) anslått til 2,7 prosent. Dagens kvoteregime i EU synes altså å være noe strengere enn det norske, mens tollregimet ble funnet å være noe mer liberalt. Etter gjennomføringen av Uruguayrunden i 2005 vil importprisen på TEKO-varer ligge 0,6 prosentpoeng høyere i EU-forløpet enn i referanseforløpet (se tabell 3.2.1). At forskjellen mellom banene er større i 2005 enn i 1995 skyldes EUs relativt små innrømmelser i GATT-forhandlingene på tollområdet

En overgang til EUs importregime vil gi en prisøkning for varegruppen *ikke-konkurrerende matvare- og råvareimport* på nesten 39 prosent. Dette skyldes dels at produksjonen av mange matvarer som eksempelvis sitrusfrukter er sterkt skjermet i EU. EUs subsidiering av slik vareeksport vil ikke komme Norge til gode dersom vi blir medlem i EU, fordi Norge ikke lenger er å anse som tredjeland. For sitrusfrukter vil dette kunne bidra til en økning i den gjennomsnittlige importprisen på 25 prosent. På samme måte tilsier prissammenligninger mellom Danmark og Norge at importprisen på sukker vil øke med 250 prosent ved et EU-medlemskap. En annen form for ikke-tariffære tiltak anvendes i EUs handel med bananer. En meget restriktiv kvoteordning på import av bananer fra ikke-prefererte land gjør at den norske importprisen vil kunne øke med godt og vel 30 prosent ved et EU-medlemskap. Vi har antatt at gjennomføringen av den nye GATT-avtalen ikke vil endre de ekvivalente tollsatsene vesentlig for matvareproduktene nevnt ovenfor.

Vi legger også til grunn at et EU-medlemskap vil gi en endring i ekvivalent tollsats for kjøretøy, som både inngår i modellvaren *verkstedsprodukter og biler, traktorer, m.v.* (se tabell 3.2.1). Det er grunn til å tro at EUs ordning med frivillig eksportbegrensning av biler fra Japan ikke påvirke de norske prisene ved et EU-medlemskap (se vedlegg 1). Derimot har mange bilprodusenter funnet det lønnsomt å gi rabatter til importører i land med høyt avgiftsnivå, da slike prisavslag gir kraftige utslag på utsalgsprisene. Denne typen ordninger kan ikke forventes å bli opprettholdt i EU, og vi har derfor anslått en økning av varegruppens importpris til henholdsvis 0,7 prosent og 3,1 prosent.

Fjerning av grensekontroll og krav til opprinnelsesdokumentasjon.

Ved full deltakelse i det indre marked vil det meste av grensekontrollen mellom Norge og EU-landene opphøre. EU-kommisjonen anslo i 1988 den samlede gevinsten for myndigheter og bedrifter ved å avvike grensekontroller mellom EU-landene til 1,8 prosent av varenes verdi (Europautredningen (1992)). Flere momenter trekker i retning av at dette anslaget ikke uten videre kan overføres til å gjelde kostnadsbesparel-

sene ved at grensekontroller mellom Norge og EU fjernes. For det første måtte en vare som ble eksportert fra et EU-land til et annet ofte passere flere grenser før det indre marked trådte i kraft. Etter innføringen av det indre marked passerer imidlertid varer som sendes mellom Norge og et EU-land bare en grense. For det andre inneholder EØS-avtalen allerede en del forenklingende bestemmelser når det gjelder kontrollrutinene. For det tredje består en relativt stor andel av den norske utførselen av bulkvarer som er underlagt få grenseformaliteter. Videre vil bortfall av grensekontroller gjøre det påkrevd å håndtere en del administrative oppgaver på andre måter enn i dag. Eksempler kan være oppfølging av tekniske og helsemessige standardkrav, registrering av import for momsinnkreving, kontroll med internasjonal kriminalitet, handelsstatistikkføring osv. Kostnadene ved å bygge opp nye administrative systemer på disse områdene er vanskelige å anslå.

Et EU-medlemskap innebærer bortfall av krav til opprinnelsesdokumentasjon på varer i Norges handel med andre EU-land. I dag inneholder EØS-avtalen et opprinnelsesregelverk som skal begrense import fra land utenfor frihandelsområdet via landene i området med lavest tollsatter. Reglene definerer hvilken vareflyt innad i frihandelsområdet som skal være tollfri og hvilken som må anses som import fra tredjeland. For produkter der opprinnelsesreglene virker bindende, står eksportørens valg mellom å møte en tollbarriere tilsvarende den som gjelder for varer fra tredjeland, og kjøp av dyrere innsatsvarer fra EØS-land. Begge former for tilpasning medfører et effektivitetstap. Herin (1986) anslår summen av administrasjonskostnader og effektivitetstap ved at slike regler eksisterer for handelen mellom EU og EFTA-landene til å representere 3-5 prosent av de aktuelle varenes verdi. Siden studien til Herin har kostnadene sunket som resultat av EØS-avtalens forenklinger av reglementet. Avtalen sikrer at EØS-landenes *samlede* bearbeiding nå danner grunnlaget for opprinnelsesstatus og ikke bare det enkelte eksportørlands. Videre er produkter av vegetabiliske, animalske og mineralske råvarer unntatt fra reglene. Dette omfatter en relativt stor andel av Norges eksport, slik at anslag som gjelder for hele handelen mellom EFTA og EU ikke er helt representativt.

Vi legger til grunn en reduksjon i norske eksportørers kostnader tilsvarende 1,5 prosent av eksportverdien til EU, Sverige og Finland i tilfellet med EU-medlemskap. Som følge av Uruguayrundens tollnedsettelse vil kostnadene ved å tilpasse seg opprinnelsesreglementets krav reduseres og grunnlaget for reglene vil også bli svakere over tid. Etter full gjennomføring av GATT-avtalens tollreduksjoner er besparelsene satt til 0,5 prosent av eksportverdien. Norske importpriser anser vi som upåvirket av EU-eksportørers tilsvarende besparelser.

3.3 Jordbruk

I 1993 ble det utført nærmere 75 000 årsverk i jordbruket, om lag 4,3 prosent av totaltallet for hele økonomien. Bruttoproduktet i jordbruket utgjorde samme år om lag 3 prosent av BNP.

Til tross for sterk skjerming mot konkurranse fra utlandet og omfattende støtteordninger har sysselsettingen i jordbruket gått ned med nærmere 3 prosent per år de siste 10 årene. Bruttoproduktet har i samme periode økt med om lag 0,8 prosent per år. Uansett medlemskapssituasjon ligger det an til fortsatt svak vekst i produksjonen av matvarer og lavere sysselsetting som følge av økt effektivitet i jordbruket. GATT-avtalen, som også Norge har undertegnet, innebærer at dagens skjermingsstøtte¹⁰ skal omgjøres til tollsatser som etter hvert skal trappes ned. St.prp. nr. 8 (1992-93) omhandler retningslinjene for landbrukspolitikken framover, og konklusjonene her innebærer at en må forvente lavere subsidier i fremtiden.

Ved medlemskap i EU vil unionens felles landbrukspolitikk bli gjort gjeldende for Norge. Nedenfor gjøres det summarisk rede for hva dette kan bety for jordbrukets rammebetingelser. Dernest går vi inn på noen mulige konsekvenser for produksjon og sysselsetting i jordbruket av den tilpasningen som de nye institusjonelle ordningene vil bidra til.

EUs felles landbrukspolitikk (CAP) bygger på tre hovedprinsipper:

- Fri handel med jordbruksvarer innad i EU kombinert med restriksjoner på import fra land utenfor.
- Direkte støtte til produsentene kombinert med et omfattende system av minstepriser basert på markedsintervensjoner
- Finansiell solidaritet mellom medlemslandene i den forstand at bidrag til den felles landbrukspolitikken er uavhengig av hva de enkelte landene får tilbake i form av støtte til sine egne bønder.

EUs felles landbrukspolitikk finansieres over EUs løpende budsjett, og la i 1993 beslag på omlag 55 prosent av utgiftene. Utbetalingene kanaliseres via et såkalt landbruksfond, FEOGA, og kan deles i en garantidel og en utviklings- eller strukturdel. Garantidelen utgjør om lag 90 prosent av totalen og finansierer intervensjonsordningene. Strukturdelen finansierer EUs andre støtteordninger.

Som følge av importreguleringene og intervensjonsordningene ligger jordbruksprisene i EU over verdensmarkedsprisene. Produsentprisene i EU ligger likevel klart under de norske produsentprisene, slik at full norsk deltakelse i det indre markedet for jordbruksprodukter og næringsmidler vil føre til en betydelig reduksjon

Tabell 3.3.1. Produsentpriser for enkelte viktige jordbruksvarer i 1993. EU=100

	Norge	Sverige	Danmark	Tyskland
Hvete	171,3	74,3		107,2
Melk	123,0	111,5	116,9	108,6
Storfekjøtt	121,8	85,1	74,0	83,4
Svinekjøtt	258,7	122,3	88,4	102,9

Kilde: OECD (1994a)

sjon i de prisene norske bønder mottar for sine produkter. Dette illustreres av tabell 3.3.1. Tabellen illustrerer også at det til tross for formell frihandel med jordbruksprodukter er betydelige prisforskjeller mellom EU-land, og at svensk jordbruk allerede i dag står overfor priser som ikke avviker dramatisk fra nivåene innefor EU.

Siden produsentprisene i EU ligger lavere enn de prisene norske bønder får i dag (og pr. forutsetning også lavere enn i vår EØS-bane), blir skjermingsstøtten redusert ved medlemskap. Til de prisene som gjelder i EU er imidlertid tilbudet fra EUs bønder større enn etterspørselen fra EUs forbrukere. EU-budsjettet finansierer derfor oppkjøp av overskuddet for lagring eller salg på markeder utenfor EU ("verdensmarkedet"). Slik skjermingsstøtten er definert over, har deler av denne støtten i EU sin motpost i EUs utgifter til markedsregulering under CAP, og den observerbare "verdensmarkedsprisen" er påvirket av EUs salg av overskuddsproduksjonen.

Sentrale deler av det norske systemet for landbruksstøtte over statsbudsjettet er i strid med EUs regelverk. Et norsk medlemskap innebærer derfor at dagens støtteordninger må bygges ned. Dette gjelder bl.a. ren driftsstøtte og annen støtte som virker konkurransevridende. Videre må virksomheten til Statkorn tilpasses EUs konkurranseregler, og kraftforavgiften avvikles. Som erstatning vil norske jordbrukere få del i den direkte støtten under EUs felles landbrukspolitikk. Denne støtten knytter seg dels til tallet på husdyr og areal (herunder en viss brakkleggingstøtte), men EU gir også støtte til bønder i vanskeligstilte områder gjennom strukturfondene, og til miljøtiltak. De to siste støtteformene krever nasjonal medfinansiering.

I tillegg vil norske myndigheter kunne gi varig nasjonal støtte til jordbruk innenfor et såkalt nordlig støtteområde (Tiltredelsestraktaten, artikkel 142), og til jordbruk i andre deler av landet ved betydelige problemer med å integrere norsk landbruk i EUs felles landbrukspolitikk (artikkel 141) Den nordlige støtten kan knyttes til de fysiske produksjonsfaktorer som anvendes, men må ikke føre til økning i produksjonen eller det samlede støttenivået. Utformingen av disse formene for nasjonal støtte er imidlertid så langt ikke fullt ut avklart.

¹⁰ Skjermingsstøtten er den merinntekten (brutto) norske bønder får ved at de kan selge sine produkter til priser som ligger over prisene ved fri import. For Norge vil dette være den såkalte verdensmarkedsprisen.

I tillegg kan det gis nasjonal støtte i en overgangsperiode (artikkel 138). Denne støtten må gis i en egnet form i henhold til den felles landbrukspolitikken, og reduseres jevnt gjennom overgangsperioden. Ifølge artikkel 140 kan Norge også i en overgangsperiode gi investeringsstøtte til produsenter av svinekjøtt, egg, fjærfe, frukt og grønnsaker.

En nærmere omtale av EUs regelverk og forhandlingsresultatet er gitt i St. meld. 40 (1993/1994) og i en rapport fra Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning, NILF, (Børve et. al. (1994)), se også Brunstad et. al. (1994). Mens St. meld. 40 er relativt lite konkret i sin omtale av konsekvensene for jordbruket av et norsk EU-medlemskap, inneholder rapporten fra NILF beregninger av mulige konsekvenser for norsk landbruk på lang sikt av tilpasning til EUs regelverk.

Begrepsmessig kan en skille mellom to sett av beregninger i Børve et. al. (1994), deskriptive og normative. De deskriptive beregningene tar sikte på å beskrive konsekvensene for jordbruket av tilpasning til spesifiserte støtteordninger, når priser og andre rammebetingelser tas som gitt. De normative beregningene gir anslag for hva slags støtte som vil være tilstrekkelig for å realisere et bestemt resultat med hensyn til produksjon, arealbruk og sysselsetting. Støtten til ulike produksjonsfaktorer antas her å kunne bli gitt uavhengig av dagens konkrete utforming av landbrukspolitiske virkemidler. De ulike EU-beregningene sammenlignes med en beregning der resultatene fra Uruguayrunden i GATT er lagt inn, og der forutsetningene om norsk jordbrukspolitikk forøvrig er basert på St.prp. nr. 8 (1992-93).

Brunstad et. al. (1994) tar utgangspunkt i en av de *normative* beregningene presentert i Børve et. al. (1994), i sin diskusjon av konsekvenser for jordbruket av et norsk EU-medlemskap. I det følgende blir det kort gjort rede for to av de *deskriptive* beregningene, omtalt som EUB og EUB-sør i NILFs rapport. Begge beregningene bygger på spesifiserte satser mv. for den støtten som kan ytes innenfor EUs felles jordbrukspolitikk CAP, og en spesifisert antagelse om utformingen av støtten til nordlig landbruk. Som i de andre av NILFs beregninger er produsentprisene i Norge redusert ned til dansk engrosprisenivå tillagt transportkostnader. Dette gir en gjennomsnittlig prisreduksjon på 28-32 prosent, avhengig av hva slags vekter som brukes ved sammenveilingen.¹¹ Forskjellen på de to beregningene knytter seg til antagelsen om nasjonal støtte til jordbruket utenfor de nordlige områder. I EUB-sør alternativet er det lagt inn en viss støtte til sørlig landbruk, mens EUB alternativet helt ser bort fra denne muligheten. I begge beregningene bestemmes størrelsen på budsjettstøtten fra EU og Norge på grunnlag av bøndernes tilpasning innenfor det nye systemet av støtteordninger.

I forhold til NILFs referanseberegning reduseres samlet jordbruksproduksjon med 43-50 prosent i EUB alternativet og med 12-15 prosent i EUB-sør alternativet, avhengig av hvordan en vekter sammen de enkelte produktene. Sysselsettingen i jordbruket reduseres i de to alternativene med henholdsvis 40 og 25 prosent sammenlignet med nivået i referanseberegningen. I EUB alternativet foregår nesten all jordbruksproduksjon innenfor det nordlige området, og dette er forklaringen på at produktiviteten i denne beregningen reduseres i forhold til nivået i referanseberegningen. I EUB-sør utføres om lag 22 prosent av årsverkene innenfor det sørlige området, og produksjonen per årsverk er klart høyere her enn innefor det nordlige området. EUB-sør beregningen innebærer en kraftig nedbygging av den mest produktive delen av norsk landbruk, men ikke i samme ekstreme grad som EUB alternativet. Til sammenligning kan det nevnes at produksjonen — avhengig av vekten — reduseres med 47-55 prosent i forhold til referansesituasjonen i det beregningsalternativet som diskuteres i Brunstad et. al. (1994). Sysselsettingen reduseres i denne beregningen med rundt 15 prosent i forhold til referansesituasjonen. Nedgangen i sysselsettingen finner i sin helhet sted innenfor det sørlige jordbruket, som blir sterkt redusert. Dette forklarer den sterke produktivitsnedgangen. Sysselsettingen innenfor det nordlige området øker imidlertid i forhold til nivået i referanseberegningen.

Selv om NILFs beregninger er basert på en detaljert gjennomgang av regelverket i CAP og en omfattende beskrivelse av produksjonsmuligheter i norsk jordbruk, er det usikkerhet rundt tolkningen av anslagene på en rekke punkter. For det første er det som tidligere anført ikke fullt ut klarlagt hva slags nasjonal støtte Norge kan gi til jordbruket innenfor EU og NILFs anslag på dette punktet må betraktes som tentative. For det andre er NILFs modell en langsiktig likevektsmodell og kan dermed bare si noe om situasjonen etter at alle lønnsomme tilpasninger til de nye institusjonelle forholdene er foretatt. Hverken NILF eller Brunstad et. al. (1994) sier noe om hvor lang tid denne tilpasningen vil kreve. For det tredje argumenterer både NILF og Brunstad et. al. for at modellen undervurderer de reelle omstillingsmulighetene i jordbruket. Brunstad et. al. viser også til at det innenfor det beregningsalternativet de beskriver på enkelte områder er lite som skal til i form av økt støtte, før produksjoner som ifølge modellberegningene er ulønnsomme, likevel vil være lønnsomme.

Til tross for den usikkerheten som knytter seg til NILFs beregninger har vi valgt å ta utgangspunkt i ett av beregningsalternativene. I motsetning til Brunstad et. al. (1994) har vi fokusert på de deskriptive beregningene, fordi disse er knyttet nærmest opp mot antagelser om hvordan virkemiddelbruken kan bli i praksis. Vi finner

11 NILFs anslag på prisnedgangen stemmer rimelig bra med det som følger av OECD-tallene gjengitt i tabell 3.3.1, så langt sammenligning er mulig.

EUB alternativet lite realistisk, fordi det innebærer en nærmest total nedlegging av jordbruket i Sør-Norge. Det er vanskelig å forstå at Norge i en slik situasjon ikke vil kunne påberope seg Tiltredelsestraktatens paragraf 141 som hjemler særskilt nasjonal støtte ved store problemer med å integrere det norske jordbruket i den felles landbrukspolitikken.

Vi står da igjen med EUB-sør beregningen, som når det gjelder sysselsettingen utgjør et mellom-alternativ. Produksjonen ligger imidlertid relativt høyt i denne beregningen. Som omtalt i avsnitt 3.4 forutsetter vi i våre beregninger at endringen i produksjonen i jordbruksbasert næringsmiddelindustri om lag følger endringen i jordbruksproduksjonen. Selv om sysselsettingen i jordbruket er høyere i Brunstads beregningsalternativ enn i EUB-sør beregningen, er produksjonen – og dermed sysselsettingen i næringsmiddelindustrien – vesentlig lavere. Forskjellen i samlet sysselsetting blir dermed mindre enn det en kan få inntrykk av ved en isolert betraktning av jordbruket. En nærmere redegjørelse for hvordan vi har brukt NILFs beregning i den foreliggende analysen er gitt i avsnitt 4.2.

3.4 Næringsmiddelindustri

Som et ledd i norsk landbrukspolitikk har den landbruksbaserte delen av næringsmiddelindustrien hittil vært skjermet fra utenlandsk konkurranse. Også denne sektoren blir dermed stilt overfor et sterkt omstillingspress når det åpnes for fri import av matvarer.

Næringsmiddelindustrien sysselsetter i underkant av 50 000 personer, og bruttoproduktet utgjorde i 1993 vel 1,8 prosent av BNP. Omtrent 35 000 personer er sysselsatt i den landbruksbaserte delen av næringen. Dette tilsvarer knapt 2 1/2 prosent av den samlede sysselsettingen og rundt 12 prosent av industrisysselsettingen. Importen av næringsmidler har en sammensetning som vesentlig avviker fra norsk produksjon, og er i stor grad konsentrert om varer hvor behovet for skjerming er relativt lite. Fiskevarer, sjokolade- sukker- og bakervarer veide tungt i importen, som utgjorde om lag 8 mrd. kroner i 1993.

Med EU-nivå på prisene på bearbeidede matvarer, vil prisene norske produsenter kan få for jordbruksvarene avhenge av effektiviteten i den landbruksbaserte delen av næringsmiddelindustrien. Slakterier og annen kjøttindustri samt meieriene utgjør størstedelen av denne delen av næringsmiddelindustrien. Jo mer effektive bedriftene i disse næringene er, jo høyere produsentpriser får bøndene. Langvarig skjerming av næringsmiddelindustrien har medført at effektiviseringen i denne delen av industrien har gått langsommere enn i andre næringer. Produktiviteten er trolig betydelig lavere enn i tilsvarende utenlandske bedrifter. EU-medlemskap vil innebære store strukturendringer i jordbruket og lavere

produksjon for næringen sett under ett. Siden næringsmiddelindustrien trolig i hovedsak må basere seg på lokal råstofftilgang, vil omstillingene i jordbruket medføre store utfordringer for næringen. Analyser tyder på at dagens driftsstruktur innebærer lav kapasitetsutnyttning og manglende utnyttning av skalafordeler, jf. bl. a. St. prp. 60 (1993-94). En omstrukturering av næringen vil derfor kunne innebære en betydelig effektivisering. Motstykket til dette er redusert sysselsetting på kort sikt.

Det er neppe realistisk å regne med fortsatt drift i den delen av industrien med basis i importerte råvarer (f. eks. kjøtt). På denne bakgrunn er det rimelig å legge til grunn at det vil skje en sterk strukturrasjonalisering i den landbruksbaserte delen av næringsmiddelindustrien (meierier og slakterier), slik at den gjennomsnittlige produktiviteten vil øke en del. Det er utført enkelte analyser som søker å si noe om hvordan næringen vil klare seg under EU-medlemskap.¹² De presenterte analysene indikerer at produksjon og sysselsetting vil gå ned, men gir få holdepunkter for å anslå størrelsen på effektiviseringsvirkningene.

Økt effektivitet i næringsmiddelindustrien er en viktig forutsetning bak NILFs anslag på konsekvensene for norsk jordbruk av et EU-medlemskap. Dette skyldes at de prisene bøndene mottar vil ligge høyere jo mer effektiv den norske næringsmiddelindustrien er. NILF baserte seg i sine analyser på en forutsetning om en effektivisering på 30 prosent i den landbruksbaserte delen av næringsmiddelindustrien. I våre makroøkonomiske beregninger har vi gjort det samme. Vi forutsetter også at produksjonen i næringen endres omtrent i takt med produksjonen av jordbruksvarer.

EU-medlemskap må forventes å medføre en vesentlig økning i importen av næringsmidler, og importens varesammensetningen vil helt sikkert endres betydelig fra den som er observert frem til i dag. Gjennomsnittlig importpris på næringsmidler vil falle, men trolig klart mindre enn prisene på jordbruksvarer. I Tiltredelsestraktaten er det en klausul om at EU-kommisjonen i en overgangsperiode kan iverksette beskyttelsestiltak hvis det oppstår store ubalanser i markedene for bearbeidede jordbruksvarer (se paragraf 147). Dette er en generell klausul, som er åpen for tolkninger. Vi vil tolke dette som at kvantitative importrestriksjoner skal kunne iverksettes i en begrenset periode etter et eventuelt medlemskap. Omfanget av slike tiltak er det imidlertid vanskelig å ha noen formening om. I modellberegningen vil vi ta hensyn til slike tiltak ved å legge til grunn at endringene i importpriser og importandeler vil ta noe tid.

Ifølge Tiltredelsestraktaten er det adgang for Norge til å gi investeringsstøtte for å lette omstilling og effektiv-

12 I St. meld. 60 (1993-1994) vises det til analyser av SND. Se også Onsager og Johansen (1993), Ingeborgrud (1992) og B. Strøm (1994).

sering i næringsmiddelindustrien i en overgangsperiode på tre år. Kravet er at den samlede kapasiteten ikke skal økes, men dette blir neppe bindende all den stund samlet jordbruksproduksjon vil gå ned. Regjeringen har fremmet en proposisjon til Stortinget om støtte allerede for 1994. Med utgangspunkt i opplysningene i St. meld. 40 har vi forutsatt at det også vil bli gitt støtte til næringsmiddelindustrien i perioden 1995 - 1997, og at subsidiene i hvert av disse årene vil ligge om lag 1 mrd. kroner høyere ved EU-medlemskap enn uten. Subsidiene er knyttet til effektiviserings- og omstillingstiltak i næringen. Vi forutsetter derfor at støtten bidrar til en økning i realinvesteringene i forhold til nivået i EØS-banen på om lag 0,75 mrd. kroner pr. år.

Investeringsstøtten til næringsmiddelindustrien hører generelt inn under EUs strukturfond. Dette krever norsk medfinansiering. Tilskuddet fra fondet kan utgjøre inntil 50 prosent i de mest utsatte distriktene og inntil 30 prosent i øvrige regioner. Allerede idag gir Norge ulike subsidier til næringsmiddelindustrien, og vi legger til grunn at det 5-årige investeringsprogrammet med delfinansiering fra EU vil komme til erstatning for disse.

3.5 Fiske

I 1993 sto produksjonssektorene fiske, fangst og fiskeoppdrett for om lag 0,8 prosent av samlet BNP og nærmere 0,7 prosent av samlet sysselsetting målt i årsverk. Næringene er sterkt orientert mot eksportmarkedet, dels direkte og dels via leveransene til den fiskeribaserte delen av næringsmiddelindustrien. Således utgjorde eksporten av fisk og fiskeprodukter i underkant av 5 prosent av samlet eksport i 1993, og nærmere 14 prosent av eksporten av varer utenom skip, plattformer, råolje og naturgass. Mens oppdrettsnæringen for 10 år siden sto for under 20 prosent av den samlede produksjonen innenfor fiske, fangst og oppdrett, var andelen kommet opp i nærmere 50 prosent i 1991. Dette henger sammen med at det først og fremst er produksjonen innenfor oppdrett som har vist økning gjennom de siste ti årene, mens ressurstilgangen setter sterke begrensinger på aktiviteten innenfor fiske og fangst.

I forkant av at Spania og Portugal ble medlemmer av EF i 1986, utformet de daværende medlemslandene en felles fiskeripolitikk, hjemlet i Romatraktatens bestemmelser om landbruk. Innenfor rammene av den felles fiskeripolitikken står EUs organer i dag for forhandlinger med tredjeland om fastsettelse av fangstmengder for felles bestander, for fastsettelse av fangstmengder på egne bestander, for fordeling av kvoter til medlemslandene, for utforming av reguleringer av redskap, tilgang til fangstområder, rapportering og markedsordninger, og for fordelingen av strukturstøtte til de enkelte medlemslandene. EU godtar frivillige (men ikke obligatoriske) produsentorganisasjoner og har et

minstprissystem basert på at produsentorganisasjonene kan trekke fisk tilbake fra markedet. Myndigheter i de enkelte EU-land fordeler nasjonale kvoter på egne fiskere, regulerer lokale fiskebestander og håndhever kontrollen av alle fartøy i egen sone og kvotekontrollen av egne fartøy i EU-landenes soner. De kan også gi støtte til fiskeriene innenfor rammene av Roma-traktatens bestemmelser.

Ved norsk medlemskap i EU får Norge fri adgang til EUs markeder for fisk og fiskeprodukter, men må på den annen side tilpasse seg EUs felles fiskeripolitikk, herunder EUs kvoteregime. Tiltredelsestraktaten inneholder detaljerte bestemmelser om Norges andeler av EUs fiskemuligheter og de nåværende EU-lands andeler av fiskemulighetene i områder under Norges jurisdiksjon. St. meld. 40 (1993-1994) gir imidlertid ingen kvantitative anslag for hva dette kan bety for norske fiskemuligheter fremover. Fiskebåttredernes forbund (1994) har anslått at forhandlingsresultatet innebærer et kvotetap for Norge tilsvarende 27,9 tusen tonn torskkeekvivalenter, dersom kvoteavtalen mellom Norge og EU for 1994 benyttes som sammenligningsgrunnlag.¹³ Dette utgjør om lag 4 prosent av et oppfisket kvantum i 1992 på 684,3 tusen tonn torskkeekvivalenter, og rundt 1,5 prosent av den samlede bruttoproduksjonsverdien innen fiske samme året. Hvis samlet produksjon blir større i 1994 enn i 1992, innebærer anslaget en overvurdering av tapet. På den annen side er det mulig at Norge utenfor EU kunne oppnådd en noe større andel av det samlede fangstkvanrum for makrell, enn det som følger av forhandlingene. Dette har vi i det følgende sett bort fra.

Et EU-medlemskap vil gi full tollfrihet ved salg av alle norske fiskeprodukter i EU-området. Dagens EØS avtale tillater tollfri eksport av ubearbeidet torsk, hyse, sei, kveite og blåkveite. For produkter som laks (fersk og røket), sild, makrell, skjell og skalldyr er det ikke gitt løfter om tollreduksjon. Derimot går det frem av avtalen at tollene på alle andre fiskeprodukter skal reduseres til 30 prosent av 1992-nivået innen 1. januar 1997. På bakgrunn av materiale fra Eksportutvalget for fisk (1994) finner vi at EØS avtalen reduserer den gjennomsnittlige tollsats på eksport av fiskeprodukter til EU fra nærmere 3,7 prosent i 1993, det vil si før EØS-avtalen trådte i kraft, til om lag 1,9 prosent i 1997. Da det ikke forventes at GATT-avtalens Uruguayrunde vil ha noen virkning på handel med fisk, finner vi det rimelig å la denne satsen gjelde for resten av analyseperioden. Dette innebærer at et EU-medlemskap vil bidra til å redusere prisen på norsk eksport av fiskeprodukter til det indre marked, og dette prisfallet vil kunne slå ut i økt omsetning av slike produkter. Som begrunnelse for et slikt syn kan det pekes på at vi i dag står overfor relativt høye tollsatser på produkter med

13 I forhandlingene med EU endte en imidlertid opp med å benytte en referanseperiode på fem år, ved vurderingen av de historiske fiskemulighetene.

høy bearbeidingsgrad, og at det særlig er på dette markedet vi finner et omsetningspotensiale.

På noen områder fastsetter Tiltredelsestraktaten overgangsordninger. For en periode på fire år skal det etableres en overvåkingsordning for salg av laks, sild, makrell og enkelte andre arter fra Norge til resten av EU. Innenfor ordningen vil det bli fastlagt en øvre grense for norske leveranser. Dersom disse grensene overskrides eller det oppstår alvorlige markedsforstyrrelser kan Kommisjonen iverksette tiltak. I en overgangsperiode på tre år vil Norge fortsatt ha ansvaret for forvaltningen av havområdene nord for 62° N og for forvaltningen av avtalen med Russland om gjensidige firskeriforbindelser (fram til 30. juni 1998). Videre kan Norge i overgangsperioden opprettholde regler som krever norsk statsborgerskap for kjøp av norskregistrert fiskefartøy. Norge har også på enkelte felter fått overgangsordninger for utformingen av tekniske bestemmelser og håndhevelse av kontroll. I tillegg til overgangsordningene i Tiltredelsestraktaten inneholder Sluttakten felleserklæringer om hvordan forvaltningen av fiskeressursene i farvannene nord for 62° N skal innarbeides i den felles fiskeripolitikk etter overgangsperioden, om 12 milsgrensen, om eiendomsrett til fiskefartøyer og om forsyning av råvarer til fiskeforedlingsindustrien i Nord-Norge, som får en del av sitt råstoffbehov dekket ved import fra Russland.

Tilpasning til EUs felles fiskeripolitikk innebærer umiddelbart langt mindre omfattende endringer enn tilpasningen til den felles landbrukspolitikken. Norge må godta en viss reduksjon i fiskekvotene, får redusert toll på fisk og fiskeprodukter ved eksport til EU-land og mer forutsigbare rammebetingelser for oppdrettsnæringen. EUs fremtidige fiskeripolitikk er imidlertid et uavklart spørsmål. Ved EU-medlemskap gir Norge formelt sett fra seg kontrollen over fiskeressursene innenfor den norske økonomiske sonen til EU, men vil som medlem være med å trekke opp linjene for den fremtidige fiskeripolitikken med utgangspunkt i de bindende felleserklæringene som er tatt inn i Sluttakten. Vi har ikke funnet grunnlag for å anslå hvordan EUs fiskeripolitikk vil se ut i fremtiden. De makroøkonomiske beregningene er derfor utført på basis av en teknisk forutsetning om at ressurstilgangen til norske fiskerier og størrelsen på den norske fiskeflåten ikke i vesentlig grad vil endres som følge av et norsk EU-medlemskap, utover den kvoteendringen som nå er kjent.

Rent faktisk har vi lagt til grunn at kvoteavtalen sammenlignet med EØS-banen innebærer en varig reduksjon i produksjonen innen fiske tilsvarende om lag 1,5 prosent av 1992-nivået. Videre har vi lagt inn en tollreduksjon i forhold til EØS-banen på om lag 1,9 prosent fra og med 1997. Det er forutsatt at tollreduksjo-

Tabell 3.6.1. Direkte virkninger på statsbudsjettets inntekts- og utgiftsside ved overgang til EUs regelverk. Avvik fra EØS-banen i mrd. 1995 kroner

	1995	2000	2010
Utgifter			
EU-kontingent (netto)	7,9	12,2	14,9
Budsjettstøtte norsk jordbruk	2,3	-2,6	-2,9
Annen medfinansiering av strukturtiltak	1,3	1,0	1,0
Overgangstøtte næringsmiddelindustrien	1,0	0,0	0,0
Investeringsbank, EFTA og EØS	-0,5	-0,7	-0,7
Inntekter			
Kraftforavgift	-1,0	-1,0	-1,0
Netto utgiftsoppgang	13,0	10,0	13,3

nen slår ut i en økning i volumet av eksporten av fisk og fiskeprodukter på 1 prosent i forhold til nivået i EØS-banen.

3.6 Offentlige finanser og tilbakeføring fra EU til Norge

Et norsk medlemskap i EU vil i forhold til dagens situasjon innebære en del endringer på statsbudsjettets inntekts- og utgiftsside. Hvorvidt situasjonen ved medlemskap også vil avvike fra forholdene dersom Norge forblir utenfor EU er imidlertid mer uklart. Norske myndigheter kan jo også utenfor EU velge å legge om budsjettpolitikken i den retning som tilpasning til EUs regelverk krever. Vi har forutsatt at dette er tilfelle bare på enkelte områder. Nedenfor går vi først igjennom de viktigste områdene der medlemskap i EU får konsekvenser for budsjettet i forhold til dagens situasjon. Deretter anslår vi den direkte virkningen på inntekter og utgifter i offentlig forvaltning som avvik fra nivået i referanseberegningen.¹⁴ Til slutt ser vi på de tilbakeføringer fra EU til privat sektor i Norge som et medlemskap åpner for.

Endringer i statsbudsjettets utgifts- og inntektsside

Ved medlemskap i EU må Norge bidra til Unionens budsjett (EU-kontingenten). Bidraget regnes ut på grunnlag av tre størrelser; momsgrunnlaget, brutto-nasjonalinntekten og toll oppkrevd i Norge under EU-medlemskap. Kontingenten er i St. meld. 40 anslått til 9,6 mrd kroner i 1995, økende til om lag 12 mrd 1995 kroner i 1999. I beregningene har vi lagt til grunn at kontingenten gjennom resten av beregningsperioden reelt sett vokser om lag i takt med BNP.

På bakgrunn av de behov som kan oppstå i forbindelse med pristilpasningen for landbruket, aksepterte EU en innfasingordning for den norske EU-kontingenten. Inn-

¹⁴ Et eksempel på hva vi mener med direkte effekt er den virkningen som kan observeres dersom en avgiftssats endres uten at dette får følger for avgiftsgrunnlaget. For de budsjettpostene som knytter seg til jordbruket er imidlertid både de direkte og de samlede effektene anslått utenfor modellen, og vi gjengir derfor den samlede effekten.

Tabell 3.6.2. Skatte- og avgiftsproveny som andel av BNP i 1992 Prosent

	Norge	Sverige	Danmark	EU
Personinntekt	11,7	18,0	26,4	11,1
Foretaksinntekt	3,3	1,2	1,6	2,8
Trygdepremier	12,4	14,4	1,5	12,0
Eiendomsskatter	1,4	1,8	2,0	1,8
Generelle forbruksavgifter	8,6	8,0	9,9	7,4
Særlige avgifter på konsum	7,9	4,8	5,3	5,0
Andre vareavgifter	0,8	0,4	0,8	0,7
Annet	0,5	1,4	1,8	0,6
I alt	46,6	50,0	49,3	41,4

Kilde OECD (1994b)

fasingsordningen har form av en månedlig utbetaling fra EU til Norge tilsvarende om lag 1,7 mrd kroner på årsbasis i 1995, og henholdsvis vel 1, 0,4 og 0,2 mrd kroner på årsbasis de neste tre årene.

Ved EU-medlemskap må Norge fra og med 1995 fjerne kraftforavgiften som per idag innbringer om lag 1 mrd kroner per år. Investeringsavgiften, som netto innbringer om lag 4 mrd kroner årlig, må avvikles gjennom en femårsperiode fra og med 1996. Ved inngangen til 1996 må Norge også innføre moms på en rekke tjenester. I St. meld. 40 er dette anslått å ha en netto provenyeffekt på om lag 0,8 mrd kroner første året. Vi legger til grunn at inntektene fremover på dette området vil følge utviklingen i avgiftsgrunnlaget.

Imidlertid varsler Regjeringen i Nasjonalbudsjettet for 1995 at den i løpet av budsjettbehandlingen vil komme med et forslag om å øke den generelle momssatsen med 1 prosentpoeng, samt innføre moms på tjenester i samme omfang som ved et EU-medlemskap. Videre bebuder Regjeringen at det kan bli aktuelt å trappe ned investeringsavgiften fra 1995, dersom Norge blir stående utenfor EU. Hvorvidt investeringsavgiften fases ut også dersom Norge blir stående utenfor EU, og hvorvidt det uansett innføres moms på tjenester har betydning for de direkte budsjettvirkningene av et EU-medlemskap. Vi har lagt til grunn at disse avgiftsendringene gjennomføres uansett, og derfor holdt dem utenfor ved vårt anslag på direkte budsjettvirkninger av et EU-medlemskap.¹⁵

Norge får ved medlemskap i EU forpliktelser overfor Den europeiske investeringsbanken. På bakgrunn av opplysninger i St.meld. 40 er innbetalingene til banken skjønnsmessig anslått til om lag 0,2 mrd kroner pr. år i perioden 1995 - 1999. På den annen side vil Norges

Tabell 3.6.3 Beregning av nettobidrag. Avvik fra EØS-banen i mrd. 1995 kroner

	1995	2000	2010
Nettokontingent	7,9	12,2	14,9
Tilbakeføringer fra EU til private	5,3	5,0	4,5
Strukturfond og miljøtiltak jordbruk	1,5	1,2	0,8
Annen direkte støtte under CAP	1,1	1,0	0,8
Andre overføringer	1,3	1,4	1,7
Markedsregulering jordbruk	1,4	1,3	1,2
Nettobidrag	2,6	7,3	10,4

bidrag til gjennomføringen av EØS-avtalen overtas av EU, og bidraget til EFTA falle bort. Vi har lagt til grunn at dette, og en viss samordning av bistand til tredjeland, gir en budsjettinnsparing på om lag 0,7 mrd kroner pr. år.

Norske bønders tilpasning til EUs landbrukspolitikk (CAP) har som omtalt i avsnitt 3.3 konsekvenser for hva slags støtte norske myndigheter kan yte til landbruket, og for omfanget av støtten. Tilpasningen har også betydning for hvor stor støtten fra EU til norsk landbruk i praksis vil bli. For 1995 har vi lagt til grunn at omfanget av ordinær norsk budsjettstøtte tilpasses slik at bøndernes inntekter i liten grad påvirkes av om Norge blir medlem av EU eller ikke. Støttenivået trappes deretter klart raskere ned ved medlemskap enn uten, og med utgangspunkt i Børve et. al. (1994) regner vi med at den norskfinansierte budsjettstøtten ved medlemskap vil ligge om lag 2,5 - 3 mrd. 1995 kroner under nivået i EØS-banen i perioden 2000 - 2010. EU-avtalen åpner for at Norge kan kompensere verditapet på bøndernes beholdninger av dyr og jordbruksvarer som følge av tilpasning til EUs landbrukspriser. Vi har lagt inn 2 mrd kroner i slik støtte i 1995.

Vi regner som tidligere omtalt med en nasjonal overgangsstøtte til næringsmiddelindustrien på 1 mrd kroner pr. år i perioden 1995-97. Videre regner vi med at gjennomføring av tiltak under EUs strukturfond vil utløse om lag 1,3 mrd kroner i norske bevilgninger pr. år fra og med 1995, inklusive den norske andelen av støtten til næringsmiddelindustrien under strukturfundsordningen. De samlede direkte provenyeffektene av de budsjettpostene som er omtalt ovenfor er gjengitt i tabell 3.6.1

¹⁵ Når det gjelder moms på tjenester begrunner vi dette valget med at Regjeringen allerede har varslet at den kommer med et forslag. Når det gjelder investeringsavgiften er signalene mindre klare. Vi vil imidlertid minne om at det allerede i NOU 1992:26 ("En nasjonal strategi for økt sysselsetting i 1990-årene") tilrås at "nivået på særnorske avgifter, som eventuelt rammer produksjonen i Norge, vurderes også ut fra hensynet til utvalgets samlede opplegg for økte sysselsetting i 1990-årene". Investeringsavgiften befinner seg åpenbart i denne gruppen av avgifter, og på denne bakgrunn er det ikke spesielt urimelig å legge til grunn at en nedtrapping av avgiften vil kunne starte neste år, hvis Norge ikke blir medlem av EU.

EU-medlemskap innebærer på noen områder ytterligere integrasjon av økonomiene i Norge og andre land i Europa. På denne bakgrunn kan det tenkes at medlemskap vil gi et press i retning av harmonisering av skatter og avgifter utover det som følger av nødvendig norsk tilpasning til EUs regelverk. Som et grunnlag for vurdering av denne problemstillingen kan det være nyttig å se litt nærmere på finansieringen av offentlig sektor i Norge og EU. Tabell 3.6.2 viser skatte- og avgiftsproveny som andel av BNP i 1992 i Norge, Sverige, Danmark og EU. Tabellen viser at Norge ikke skiller seg markert fra EU-gjennomsnittet bortsett fra når det gjelder nivået på særavgifter. Her ligger provenynivået regnet som andel av BNP nesten 3 prosentpoeng høyere enn i EU.

Dette er viktig fordi avvikling av kontroll ved grensepasseringer og økte avgiftsfrie kvoter på alkohol og tobakk vil gi økte muligheter for personer fra Norge til å handle tungt avgiftsbelagte varer i utlandet. På denne bakgrunn finner vi det rimelig å regne med en reduksjon i satsene på særavgiftene på alkohol og tobakk som følge av et EU-medlemskap. På løst grunnlag har vi satt avgiftsreduksjonen til vel 12 prosent, innfaset over 5 år fra og med 1996. Fra samme tidspunkt er avgiften på sukker og sukkervarer halvert. Denne avgiften innbringer per i dag om lag 0,9 mrd kroner per år. Vi har lagt til grunn at EU-medlemskap i seg selv ikke gjør det nødvendig med endringer i andre skatte- og avgiftssatser. Snarere er det slik at den finansielle stillingen til offentlig sektor i de fleste andre EU-land gir et press i retning av en oppgang i skatter og avgifter i disse landene.

Overføring til private og Norges nettobidrag

Som nevnt gir EU-medlemskap norske aktører adgang til å søke om midler fra EUs strukturfond, og norsk jordbruk kommer inn under CAPs generelle støtteordninger. Våre anslag på størrelsen på disse tilbakeføringene er gjengitt i tabell 3.6.2. Tabellen viser også størrelsen på Norges såkalte nettobidrag til EU, som er satt lik differensen mellom nettokontingenten og tilbakeføringene til private aktører.¹⁶

Tallene for tilbakeføring fra EU til private norske aktører i 1995 er basert på St. meld. 40. For senere år er jordbrukstillene basert på anslagene for virkningene på jordbruket omtalt i avsnitt 3.3. For posten "andre overføringer" som dekker forskningsbidrag og støtte under EUs strukturfond utover det som går til jordbruket har vi skjønnsmessig lagt til grunn en årlig realvekst på 2 prosent.

---

16 Vi følger dermed regnemåten i St.meld. 40. For å finne den direkte virkningen på disponibel inntekt for Norge må vi legge til nettobidraget til Den europeiske investeringsbanken, og trekke fra kontingenten til EFTA og EØS.

4. Noen makroøkonomiske virkninger av et EU-medlemskap

4.1 Innledning

Dette kapittelet gir en nærmere beskrivelse av de modellberegningene vi har foretatt for å belyse makroøkonomiske virkninger av et EU-medlemskap. Som omtalt i kapittel 2 krever dette at vi spesifiserer (minst) to baner for norsk økonomi. Banene er konstruert ved hjelp av den makroøkonomiske modellen MODAG. Vi har først utført en modellberegning som representerer en situasjon der Norge står utenfor EU, og der EØS-avtalen videreføres (EØS-banen¹⁷). Videre har vi beregnet noen baner der norsk medlemskap i EU er forutsatt. Virkningene av EU-medlemskapet på økonomiske variable blir beskrevet ved forskjellen mellom EU-banene og EØS-banen. Alle beregningene er utført for perioden 1995-2010.

I avsnitt 4.2 gjør vi rede for en beregning der de endringene i forutsetninger og rammebetingelser ved et EU-medlemskap som er omtalt i kap. 3, er innarbeidet som anslag på utviklingen i relevante variable i MODAG. Det er videre forutsatt at det ikke foretas noen endringer i bruken av de finanspolitiske virkemidlene utover det som følger av den direkte tilpasningen til de nye rammebetingelsene. Dermed tillates en betydelig reduksjon i overskuddet på offentlige budsjetter. Resultatene vises i noen detalj for å belyse de isolerte virkningene av EU-medlemskap på privat sektor. I beregningen øker arbeidsledigheten noe på mellomlang sikt, men er på slutten av beregningsperioden om lag tilbake på nivået i EØS-banen.

I avsnitt 4.3 omtaler vi virkningene av en finanspolitisk innstramming uten å gjøre forutsetninger om effekter av endrede rammebetingelser for eksportutviklingen utover det som ivaretas av modellen (se nedenfor). Mynighetene kan velge både omfang og innretning av en slik innstramming. I avsnitt 4.3 vises resultatene fra en beregning hvor overskuddet på offentlige budsjetter tillates å bli redusert tilsvarende størrelsen på det norske nettobidraget til EU.¹⁸ Dette er i tråd med uttalelser fra regjeringen, i hvert fall når det gjelder politikken på

kort sikt. Innstrammingspolitikken innebærer at ledigheten øker ytterligere på kort sikt og også ved slutten av beregningsperioden (2010).

I EU-debatten er det argumentert med at mindre usikkerhet om rammevilkårene for næringslivet vil gi bedre markedsadgang på norske eksportmarkeder og høyere investeringer i Norge. Etter vår vurdering finnes det ikke noe godt grunnlag for å tallfeste slike effekter. Men siden momentet potensielt er viktig, vises i avsnitt 4.4 en beregning som tar sikte på å belyse hvor stor effekten av bedret markedsadgang og mer forutsigbare rammevilkår må være, for at overskuddet på offentlige budsjetter ikke skal bli redusert mer enn størrelsen på det norske nettobidraget til EU. Under denne forutsetning øker sysselsettingen, og arbeidsledigheten reduseres sammenlignet med EØS-banen.

4.2 Konsekvenser uten ekstra budsjettkorreksjoner og markedsvirkninger

I dette avsnittet gjør vi rede for en beregning der det ikke foretas noen endringer i bruken av de finanspolitiske virkemidlene utover det som følger av den direkte tilpasningen til EUs regelverk. Med en slik forutsetning vil norsk EU-medlemskap gi en betydelig reduksjon i overskuddet på offentlige budsjetter. Reduksjonen i overskuddet skyldes dels de direkte bidragene fra statskassen til EU, og dels at enkelte indirekte skatter blir satt ned. Budsjettbalansen endres også som følge av automatiske stabilisatorer i økonomien. Endringer i aktivitetsnivået har konsekvenser både for inntekts-siden og utgiftssiden på de offentlige budsjettene.

Jordbruket og den jordbruksbaserte næringsmiddelindustrien, som hittil har vært skjermet fra utenlandsk konkurranse er de næringene som i størst grad må endre tilpasning ved et norsk EU-medlemskap. Åpningen av norsk økonomi på disse områdene gir prisfall som resulterer i avskalling av produksjonskapasitet og redusert sysselsetting.

17 EØS-banen er beskrevet nærmere i vedlegg 2.

18 Nettobidraget er de statlige nettobetalingene til EU fratrukket EUs tilbakeføringer til privat sektor i Norge. Å øke offentlig sektors underskudd tilsvarende størrelsen på nettobidraget vil ikke bidra til økt innenlandsk etterspørsel i Norge.

Tabell 4.2.1. Hovedtall for jordbruket. Avvik fra EØS-banen i prosent og mrd. 1995-kroner

	1995	2000	2010
Produsentpris (prosent)	-15	-30	-30
Produksjon (prosent)	-1	-9	-14
Sysselsetting (prosent)	-2	-14	-25
Budsjettstøtte fra EU (mrd.kroner)	2,6	2,2	1,6
Budsjettstøtte fra Norge, inkl. overgangsstøtte (mrd.kroner)	2,3	-2,6	-2,9
Samlet budsjettstøtte (mrd. kroner)	4,9	-0,4	-1,3

Endringer i rammevilkårene for jordbruk og næringsmiddelindustri som følge av norsk EU-medlemskap er omtalt i avsnitt 3.3 og 3.4. For jordbruket har vi basert oss på en beregning fra Norsk Institutt for Landbruksøkonomisk Forskning (Børve et. at. 1994). Vi har benyttet deres alternativ EUB-sør, som anslag på de langsiktige konsekvensene for jordbruket av EU-medlemskap. Vi har lagt til grunn at den nye likevektssituasjonen blir realisert etter 15 år, dvs. i år 2010, og at tilpasningen i produksjon og sysselsetting skjer gradvis i løpet av denne perioden. Prisfallet til dansk nivå forutsettes å være fullført etter to år. Anslagene er gjengitt i tabell 4.2.1.

I modellberegningen må det gis anslag på endringen i gjennomsnittsprisen på jordbruksvarer. Vi har beregnet dette ved å veie sammen endringene i prisene på de enkelte jordbruksvarene i EUB-sør beregningen med andelene av samlet produksjon som vekter. I alle beregningene har vi forutsatt at gjennomsnittsprisen faller med 30 prosent i løpet av to år. I lys av de eksisterende prisforskjellene på matvarer mellom dagens EU-land, kan det argumenteres for at et så raskt og stort prisfall på matvarer ikke er sannsynlig. Det er konkurransen på forbruksvaremarkedet som må antas å drive ned produsentprisene på norske matvarer. Utbygging av forhandler- og distribusjonsnett kan ta tid, noe som vil begrense konkurransen fra importerte matvarer i den første tiden. Videre kan norske forbrukere ha preferanse for norskproduserte matvarer, særlig før de får vendt seg til et nytt vareutvalg. En langsommere pristilpasning enn det som er lagt til grunn her, vil gjøre behovet for offentlig overgangsstøtte mindre, men også redusere tendensen til lavere prisnivå på norske varer. Til tross for denne innvendigen har vi forutsatt fullt prisgjennomslag i løpet av to år. Samlet innenlandsk etterspørsel de aller første årene blir neppe mye påvirket av forutsetningene om dette, og hva vi forutsetter om prisendringer på matvarer og overgangsstøtte de aller første årene, vil neppe ha merkbar betydning for resultatene i år 2000 og 2010, så lenge vi antar at full pristilpasning er nådd innen år 2000.

Budsjettstøtten fra EU er satt lik summen av miljøstøtte, støtten over utviklingsdelen av jordbruksfondene og areal- og dyrestøtten under EUs felles jordbrukspolitik (CAP). Tallet for år 2010 er basert på NILF, mens ansla-

get for 1995 er basert på St. meld. 40, og bygger på en forutsetning om at Norge fullt ut greier å nyttiggjøre seg EUs støtteordninger. Som for produksjon og sysselsetting er anslaget for mellomliggende år basert på en forutsetning om jevn trendmessig utvikling. Den norske budsjettstøtten ved EU-medlemskap er lik summen av avløsertillegg, nasjonal nordlig og "sørlig" støtte og medfinansieringen av miljø- og utviklingstøtten under CAP. Anslaget for 2010 bygger på NILF, mens anslaget for 1995 dels er basert på opplysninger i St. meld. 40, dels på egne forutsetninger. For 1995 har vi også regnet med overgangsstøtte, og denne er skalert slik at det samlede støttenivået (inkludert skjermingsstøtte) for dette året i liten grad påvirkes av EU-medlemskapet. Tallet for endring i norsk støtte fra ikke-medlemskap til medlemskap framkommer ved å sammenligne det beregnede støttetallet i EUB-sør med støtten i EØS-banen. Med utgangspunkt i en budsjettstøtte i 1995 på ca. 12 mrd. kroner, er støtten i EØS-banen framskrevet proporsjonalt med antall sysselsatte i EØS-banen og med en forutsetning om en moderat økning i støtte per sysselsatt. Det er avvikene mellom EU-banen og EØS-banen som er gjengitt i tabell 4.2.1.

Lagerstøtten gis bare i 1995, og vi antar at overgangsstøtten trappes jevnt ned over fem år. Nasjonal "sørlig" støtte er skjønsmessig lagt inn med et konstant beløp i faste priser fra og med 1998. For de andre støtteformene har vi lagt til grunn en jevn trendmessig utvikling gjennom beregningsperioden. Samlet fører dette til en økning i norsk støtte ved EU-medlemskap de aller første årene. Når overgangsstøtten faller bort, blir imidlertid støtebeløpene mindre enn i EØS-banen. Dette skyldes hovedsakelig at det er færre sysselsatte i jordbruket i EU-banen.

Gjennomsnittsprisen på jordbruksvarer forutsettes som omtalt over å falle med 30 prosent, jf. tabell 4.2.1. Importen av næringsmidler vil øke betydelig. I dag består importen av næringsmidler for en stor del av landbruksvarer der skjermingstiltakene ikke er særlig restriktive, samt andre varer, bl. a. fisk. Prisene på disse varene vil trolig ikke falle betydelig, men åpningen av matvaremarkedet for utenlandsk konkurranse vil føre til økt import av billigere matvarer.

Som nevnt i avsnitt 3.4 antar vi at produksjonen innenfor den jordbruksbaserte næringsmiddelindustrien reduseres om lag i samme omfang som produksjonen av jordbruksvarer. Importen av næringsmidler øker sterkt. I MODAG er ikke den jordbruksbaserte delen av næringsmiddelindustrien skilt ut som egen sektor, men er gruppert sammen med øvrig næringsmiddelindustri, produksjon av drikkevarer og tobakk samt tekstil- og konfeksjonsindustri. En forutsatt 30 prosents økning i produktiviteten i den landbruksbaserte delen av næringsmiddelindustrien som følge av EU-medlemskapet, innebærer en økning i bruttoprodukt per timeverk i aggregatet av disse sektorene på omtrent 15 pro-

sent. Endringene i produksjonen er i modellen styrt ved eksogene endringer i importandelene og i relasjonene for produksjon per timeverk. I beregningen blir lønnsomheten i næringsmiddelindustrien sterkt svekket i forhold til i EØS-banen, til tross for en viss overgangsstøtte fra staten de første tre årene etter medlemskapet. Historiske sammenhenger mellom produksjon og investeringer tilsier at investeringene da også vil falle. Vi har likevel lagt til grunn at investeringene vil øke noe de første tre årene som følge av at overgangsstøtten vil være nært knyttet til faktiske investeringer som ledd i en omstillingsprosess.

I EU-alternativet har vi som nevnt i avsnitt 3.6 redusert alkohol, tobakk- og sukkeravgiftene. Kjøpene av disse varene er meget prisfølsomme, og det er estimert store priselastisiteter i etterspørselen¹⁹. Alkohol- og tobakksavgiftene er redusert med 12 prosent i løpet av 5 år. Det medfører isolert sett en prisnedgang på disse varene på i gjennomsnitt 5 prosent. Det initiale provenytapet kan anslås til 1,5-2 mrd. kroner. I beregningen er også sukkeravgiften halvert. Det må ses i lys av at overgang til EUs tolltariff innebærer at importprisen på sukker går opp.

Initialt, dvs. før virkningene av endringene i privat sektor har fått virke på budsjettet, går det offentlige overskuddet ned med 13 mrd. kroner i 1995 sammenlignet med EØS-banen. Nedtrappingen av overgangsordningene til jordbruk og næringsmiddelindustri bidrar isolert sett til å redusere forskjellen i overskuddet mellom EU-banen og EØS-banen de nærmeste årene etter 1995. En forutsatt realvekst i EU-kontingenten og i visse andre stønader trekker i motsatt retning. De endelige effektene på overskuddet påvirkes også av endringene i produksjon, sysselsetting og inntekt i privat sektor. Skattegrunnlaget påvirkes, og offentlige utgifter vil også endres. Bl.a. vil utbetalingene til arbeidsledige bli større. I tabell 4.2.2 er hovedresultatene fra beregningen vist.

De mest markante endringene ved EU-medlemskapet er at det skjer et prisfall på matvarer og jordbruksprodukter, og det skjer en avskalling av produksjonsheter. På helt kort sikt opprettholdes i store trekk faktorinntekten i jordbruket som følge av ekstraordinær støtte (overgangsordninger), slik at husholdningenes nominelle inntekter også opprettholdes. Lavere priser på jordbruksvarer og næringsmidler medfører lavere konsumpriser på disse varene, men etter hvert sprer prisnedgangen seg til hele økonomien. Lavere alkohol- og vareavgifter bidrar også til prisnedgangen. Lavere priser på konsumvarer innebærer økt realinntekt i husholdningssektoren, slik at privat forbruk går opp på kort sikt. Den gjennomsnittlige importprisindeksen avtar som følge av lavere jordbruksvarepriser og priser på

Tabell 4.2.2. Beregnede virkninger av EU-medlemskap uten innstrømming i finanspolitikken. Avvik fra EØS-banen i prosent om ikke annet er angitt

	2000	2010
Privat konsum	-0,6	-0,5
Offentlig konsum	0,1	0,1
Bruttoinvestering fastlands-Norge	-2,5	0,1
Eksport	0,1	0,9
Import	0,1	0,3
Bruttonasjonalprodukt	-0,7	0,0
Importpris	-0,1	-0,4
Eksportpris	-0,4	-1,2
Konsumpris	-3,7	-5,7
Timelønn	-3,8	-6,7
Sysselsetting (1000 personer)	-25	-9
Arbeidsledighetsrate (prosentpoeng)	0,6	0,1
Overskudd off. forvaltning (mrd 1995-kroner)	-19	-26
Overskudd driftsbalansen (mrd 1995-kroner)	-11	-21

næringsmidler, til tross for sterk økning i prisene på noen ikke-konkurrerende matvarer, bl. a. sukker og visse sydfruktur. Dette sammen med de lavere konsumprisene fører til lavere nominelle lønninger, og derved lavere priser på norske produkter.

Norges kostnadmessige konkurransevne bedres. I samme retning trekker bortfallet av grensekontroll og krav til opprinnelsesdeklarasjon. Dette fører til at eksporten av tradisjonelle varer øker. Eksportprisene faller mer enn importprisene fordi eksportprisene i betydelig grad er på- virket av innenlandske kostnader, mens importprisene ikke antas å endre seg vesentlig for andre varer enn de som er omtalt over. Fjerningen av opprinnelsesreglementet er innarbeidet i beregningen ved å anta at norsk kostnadsposisjon bedres med 1,5 prosent på kort sikt og 0,5 prosent på lengre sikt, blant annet som følge av Uruguayrundens tollnedsettelse.

Matvareprisene til konsum går ned med ca. 15 prosent på lang sikt, sammenlignet med EØS-banen. Grunnen til at konsumprisene for matvarer endrer seg mindre enn produsentprisene, er at arbeidskraftkostnader i næringsmiddelindustrien, importprisene på bearbejdede matvarer, avanse og indirekte skatter ikke endrer seg like mye.

Lavere konsumpriser gir etter hvert også lavere nominelt lønnsnivå, og det gir igjen lavere priser. Reallønnsnivået går først noe opp, bl. a. som følge av at det tar tid før fallende konsumpriser får fullt gjennomslag i lønningene. Den økte produktiviteten i næringsmiddelindustrien antas ikke å slå ut i økt lønn²⁰.

Redusert sysselsetting i jordbruk og næringsmiddelindustri er de viktigste faktorene bak økningen i ar-

19 Jf. bl. a. Bowitz og Holm (1994).

20 Den økte produktiviteten i denne delen av industrien må ses som et svar på at lønnsnivået blir dramatisk forverret ved bortfallet av skjerming i forhold til EUs prisnivå.

beidsledigheten. Økt ledighet bidrar etter hvert til at disponibel realinntekt for husholdningene blir lavere enn i EØS-banen, bl. a. fordi ledighetstrygden er lavere enn inntekten som yrkesaktiv. Lavere faktorinntekter i jordbruket etter hvert som overgangsordningene forutsettes trappet ned, bidrar også til denne utviklingen. Økt ledighet er også den viktigste faktoren bak det forhold at lønnsnivået faller sterkere enn konsumprisene. I år 2010 ligger reallønnen om lag 1 prosent lavere enn i EØS-banen.

Det norske rentenivået er nå om lag 2 prosentpoeng høyere enn i Tyskland og omtrent 1 prosent høyere enn ECU-gjennomsnittet. Det skyldes trolig i hovedsak markedets usikkerhet knyttet til om Norge vil devaluere i framtiden. Tiltroen til fastkurspolitikken vil sannsynligvis øke med EU-medlemskap. Dermed vil den risikopremien markedsaktørene krever for å sitte med norske kroner avta, selv med svekkede offentlige budsjetter. I EØS-banen er det overskudd på driftsbalansen, og dagens underskudd på de offentlige budsjettene blir eliminert. Det er derfor grunn til å tro at dagens rentedifferanse til EU vil forsvinne over tid også langs EØS-banen. Forskjellen i norsk rentenivå mellom EØS-banen og EU-banen antas derfor å være bare av midlertidig natur. Vi har skjønnsmessig forutsatt en renteforskjell mellom de to banene på 1 prosentpoeng det første året etter medlemskap, men at denne forskjellen gradvis fases ut igjen i løpet av de neste 5 årene.

MODAG-modellen har relativt svake direkte renteffekter på investeringene. En midlertidig partiell nedgang i rentenivået som den som er omtalt i det foregående avsnittet, bidrar i modellen likevel til en investerings-sykel. Samlede bruttoinvesteringer øker med 500 millioner kroner. Bruttonasjonalproduktet øker med omtrent 1 mrd. kroner (tilsvarer om lag 0,1 prosent) bl. a. fordi også konsumet går opp. På lengre sikt forsvinner disse positive endringstallene. Det meste av økningen finner sted i boliginvesteringene²¹.

Samlet sysselsetting ligger i år 2000 25 000 personer under nivået i EØS-banen. Av denne nedgangen står jordbruket for 10000 personer og næringsmiddelindustrien for 7 000. For øvrige sektorer er det noen positive og noen negative endringstall, sammenlignet med EØS-banen. Utslagene i ledigheten blir likevel langt mindre enn utslagene i sysselsettingen fordi arbeidstilbudet et godt stykke på vei følger bevegelsene i etterspørselen etter arbeidskraft. I år 2000 er ledighetsraten 0,6 prosentpoeng høyere enn i EØS-banen.

I år 2010 er de negative sysselsettingseffektene betydelig redusert som følge av at sysselsettingen i resten av økonomien gradvis nærmer seg og tildels blir høyere enn nivået i EØS-banen. I 2010 er sysselsettingen i næringsmiddelindustrien og jordbruket redusert med til sammen 21 000 personer sammenlignet med EØS-banen. Men samtidig er sysselsettingen i resten av privat sektor økt nesten like mye, slik at samlet sysselsetting bare er 9 000 lavere enn i EØS-banen. Forskjellen i ledighet utgjør 0,1 prosentpoeng. Den viktigste grunnen til at sysselsettingen i resten av økonomien øker, er at lavere lønn gjør det mer lønnsomt enn før å bruke arbeidskraft enn andre produksjonsfaktorer (innsatsvarer og realkapital). Mens konsumreallønnen faller med omtrent 1 prosent, avtar det relative prisforholdet mellom arbeidskraft og innsatsvarer med 2-3 prosent i mange næringer. Grunnen er at matvareprisene, som faller mest, veier mye tyngre i konsumprisindeksen enn i prisindeksene for innsatsvarer og realkapital. Disse prisene avtar dermed mindre enn konsumprisindeksen. Lavere lønn er en viktig mekanisme for å gjenopprette likevekten på arbeidsmarkedet. Det stimulerer etterspørselen etter arbeidskraft og bidrar til å gjøre ønsket arbeidstilbud noe mindre. Ifølge modellberegningen er den første av disse faktorene den klart viktigste.

Eksporten av industrivarer øker, som følge av en bedre konkurranseposisjon for norske bedrifter enn i EØS-banen. Det skyldes dels bortfall av kostnader ved grensekontroll og opprinnelsesdeklarasjon, men også at lønningene i Norge går ned relativt til nivået i EØS-banen. I år 2010 er samlet eksport økt med vel 1 prosent. Importen øker også. Det skyldes særlig åpningen av de skjermede markedene for matvarer og jordbruksvarer. Bruttoinvesteringene i alt går ned på kort og mellomlang sikt i denne beregningen. Lavere investeringer i jordbruket er viktige for dette. Lavere aktivitetsnivå i hele økonomien de første årene fører også til at nødvendige investeringer for å øke produksjonskapasiteten i næringslivet blir noe mindre enn i EØS-banen. Dette er tradisjonelle akselerator- og multiplikatoreffekter. Boliginvesteringene går imidlertid opp, særlig som følge av lavere rentenivå. Etter hvert som de likevektskapende mekanismene får tid til å virke, tar investeringene, sysselsettingen og konsumet seg opp igjen. Bruttonasjonalproduktet, som lå 0,5 prosent lavere enn i EØS-banen i år 2000, har i 2010 samme nivå som i EØS-banen.

Den finansielle stillingen til offentlig sektor forverres i forhold til EØS-banen. De endelige effektene beregnet ved MODAG er noe større enn 'første runde' effektene hvor tilbakevirkningene via automatiske stabilisatorer ikke er tatt hensyn til. Ifølge modellberegningen svek-

21 I modellen er det bare for boliginvesteringene at rentenivået har noen direkte effekt. For øvrige realinvesteringer bestemmes investeringene av overskudd i sektoren og av (forventet) produksjonsvekst. I det arbeidet som er utført for å tallfeste denne delen av modellen har en ikke funnet renteffekter av betydning. Både i Norge og i andre land er det utført en rekke analyser av bedrifters investeringsatferd. Resultatene fra disse er blandet; det er mange som har funnet slike effekter og mange som har funnet svake eller ingen effekter. Chirinko (1993) gir en oversikt over feltet.

kes budsjettet med 19 mrd. kroner i år 2000 i forhold til EØS-banen. I 2010 blir svekkelsen vesentlig større. Grunnen til at budsjettet svekkes mer i 2010 enn i 2000 er hovedsakelig at netto renteinntekter på offentlig sektors fordringer er lavere som følge av lavere overskudd i mange år. Utenom netto renteinntekter er nedgangen i overskuddet sammenlignet med EØS-banen mindre i 2010 enn i 2000.

4.3 Virkning med budsjettkorreksjoner, ingen endrede markedsmessige rammebetingelser

I beregningene i avsnitt 4.2 ble overskuddet i offentlig forvaltning redusert i forhold til EØS-banen med et beløp tilsvarende 1,9 prosent av BNP i år 2000 og 2,4 prosent av BNP i år 2010. Dette representerer et ytterpunkt for innrettingen av finanspolitikken, som ikke legges om utover det som nokså direkte følger av tilpassningen til EUs regelverk. En full innstramming, der overskuddet etter en overgangsperiode er tilbake på nivået i EØS-banen, kan ses som et annet ytterpunkt. I Nasjonalbudsjettet for 1995 argumenteres det imidlertid for at en på kort sikt kan tillate en svekkelse av budsjettet tilsvarende Norges nettobidrag til EU, siden dette ikke vil innebære noen økning i samlet etterspørsel i Norge. Det sies også at en forutsetter at den økonomiske veksten i Norge som følge av EU-medlemskapet øker tilstrekkelig i løpet av 10 år til at budsjettet viser samme balanse som i EØS-banen. I dette avsnittet vises resultatene fra en beregning av EU-medlemskap uten at vi har tatt hensyn til eventuelle ytterligere effekter av markedsadgang mv. på den økonomiske veksten, utover den som genereres av modellen. Overskuddet på offentlige budsjetter er tillatt å bli svekket omtrent tilsvarende størrelsen på Norges nettobidrag til EU både på mellomlang og lang sikt.

En innstrammingspakke kan utformes ved ulike kombinasjoner av finanspolitiske virkemidler f. eks. økte indirekte skatter, økte personskatter, økt arbeidsgiveravgift, redusert offentlig konsum og investeringer, reduserte ytelser fra folketrygden og redusert næringsstøtte. De enkelte virkemidlene har ulik effekt på budsjettbalanse og arbeidsledighet. En reduksjon i offentlig sysselsetting vil for eksempel gi en langt sterkere økning i ledigheten enn om den tilsvarende budsjettinnstrammingen skulle vært foretatt ved økte personskatter. Vi vil i det følgende ikke fokusere på slike forskjeller, og har derfor konstruert en innstrammingspakke som er en kombinasjon av redusert offentlig konsum og investeringer, økte personskatter, økte avgifter på fossile brensler, redusert næringsstøtte og en viss økning i arbeidsgiveravgiften.

Tabell 4.3.1. Beregnede virkninger av EU-medlemskap kombinert med innstramming slik at offentlige budsjetter svekkes lik Norges nettobidrag til EU fra år 2000, men uten særskilte forutsetninger om virkninger av endrede markedsmessige rammebetingelser. Avvik fra EØS-banen i prosent om ikke annet er angitt

	2000	2010
Bruttonasjonalprodukt	-1,9	-1,5
Arbeidsledighetsrate (prosentpoeng)	1,3	0,7
Overskudd offentlig forvaltning (mrd 1995-kroner)	-8	-11

Tabell 4.3.1 viser beregnede virkninger av EU-medlemskap som omtalt i avsnitt 4.2, sammen med denne innstrammingspakken. Innsparingspakken er skalert slik at overskuddet på offentlige budsjetter fra år 2000 reduseres omtrent tilsvarende Norges nettobidrag til EU. Innstrammingen skjer ved at offentlig konsum reduseres i forhold til nivået i EØS-banen med ca. 5 mrd. kroner fra år 2000, en nedgang på 2,5 prosent. De offentlige investeringene er redusert prosentvis noe mer. Gjennomsnittlig skatteprosent for husholdningene er økt med snautt 1 prosentpoeng, fra et utgangsnivå på vel 30 prosent. Næringsstøtten er redusert med 1,5 mrd kroner fra år 2000.

Innstrammingspakken vil isolert sett redusere samlet produksjon og sysselsetting og gi flere arbeidsledige. Summen av EU-medlemskapet og denne innstrammingspakken fører til at ledighetsraten blir 1,3 prosent høyere enn i EØS-banen i år 2000 og 0,7 prosent høyere i år 2010. Som følge av de likevektsskapende mekanismene i privat sektor blir behovet for innstramming mindre etter år 2000. Likevel vil hovedkonklusjonen bli at selv delvis gjenoppretting av svekkelsen av den offentlige budsjettbalansen bare kan oppnås ved en økning i arbeidsledigheten. En innstrammingspolitikk som la mer vekt på hensynet til sysselsettingen ville ført til mindre økning i ledigheten^{22 23}.

Reallønnen blir lavere enn i EØS-banen. Det skyldes at ledigheten blir høyere og produktiviteten i næringslivet lavere. Redusert produktivitet henger sammen med at mulighetene for utnyttelse av stordriftsfordeler blir mindre. Økningen i direkte og indirekte beskatning blir delvis veltet over i lønningene. Men denne effekten er svakere enn de kreftene, som trekker i retning av lavere reallønn.

Uten andre positive effekter som følge av EU-medlemskapet enn det som kan avledes av de mekanismene som er innebygd i modellen, synes det som om det vil skje en reduksjon i produksjon og sysselsetting i Norge.

22 Tradisjonell bruk av stabiliseringspolitiske virkemidler tilsier at dette kan gjøres ved å la innstrammingen skje ved å rette denne mot privat sektor, som har større marginal importtilbøyelighet enn offentlig sektor.

23 Om en politikk som ikke går ut på å gjenopprette svekkelsen i balansen i de offentlige budsjettene er levedyktig eller ønskelig, tas det ikke stilling til her. Det vil blant annet avhenge av utviklingen i budsjettbalansen i EØS-banen.

Nedgangen blir riktignok mindre etter år 2000, og hadde vi forlenget analyseperioden utover vår horisont i 2010, ville de likevektsskapende mekanismene i økonomien trolig ha redusert ledighetsutslaget ytterligere.

4.4 Betydningen av eventuell økt eksport ved endrede markedsmessige rammebetingelser

Beregningene i avsnitt 4.2 og 4.3 viser virkningen av at Norge åpner for sterkere konkurranse og økt import til det norske hjemmemarkedet av jordbruksvarer og næringsmidler. Det er bare i en viss grad tatt hensyn til 'motposten', nemlig økt norsk adgang til EU-markedet og sikrere rammebetingelser for norsk næringsliv. I beregningene i avsnitt 4.2 og 4.3 er det tatt hensyn til endringer i toll og andre ikke-tariffære formelle eksportthindringer, samt til besparelsene ved bortfall av grensekontroll og opprinnelsesregler. MODAG inneholder imidlertid ikke relasjoner som kan belyse sammenhenger mellom investeringer og usikkerhet og betydningen av de endrede rammebetingelsene for eksportutviklingen generelt, ut over det som følger av endringer i relative priser. Etter vår vurdering fins det heller ikke noe godt grunnlag for å anslå størrelsen på slike effekter. Vurderingen av dette momentet har derfor fått et tentativt preg i denne rapporten.

Selv om EØS-reglene formelt sett sikrer fri markedsadgang for alle industrivarer utenom matvarer, ser det ut til å være en klar frykt hos mange eksportører for at EU kan komme til å benytte uformelle midler til å begrense eksport fra ikke-medlemmer. Det pekes også på at norske bedrifter innenfor et redusert EFTA vil stå overfor et stort informasjonsproblem, i den forstand at aktører både innenfor og utenfor EU vil ha små incentiver til på egen hånd å skaffe seg kunnskaper om hva slags harmonisering av regler og andre rammevilkår som følger av EØS-avtalen.

Hvis Sverige følger Østerrike og Finland inn i EU, er det videre en reell fare for at EØS-avtalen kan bli svekket over tid, fordi den gjenværende EFTA-pilaren vil fremstå som liten i forhold til de overvåkingsoppgaver som skal ivaretas. EU kan i en slik situasjon komme til å kreve reforhandling av deler av avtalen. Da vil sammenligningsgrunnlaget for EU-medlemskap ikke lenger være den nåværende EØS-avtalen, men en avtale vi ikke kjenner innholdet av. Det er videre slik at EØS-avtalen forutsetter at Norge eksplisitt tar stilling til alle endringer i regler og andre rammebetingelser som EU måtte vedta i årene framover. Dette skaper også reell usikkerhet om rammebetingelsene over tid vil være de samme ved EØS-avtale og EU-medlemskap.

Når det gjelder valutausikkerhet, er spørsmålet om ØMUs videre skjebne helt sentralt. Dersom ØMU blir

Tabell 4.4.1. Virkninger av EU-medlemskap under forutsetning av en økning i den gjennomsnittlige årsveksten i samlet eksport på 0,4 prosentpoeng og ingen omlegging av finanspolitikken. Avvik fra EØS-banen

	2000	2010
Bruttonasjonalprodukt (prosent)	0,0	2,7
Arbeidsledighetsrate (prosentpoeng)	0,4	-0,6
Overskudd off. forvaltning (mrd. 1995-kroner)	-15	-11

realisert, vil valutakursusikkerheten knyttet til handel og investeringer mellom deltakerlandene bli borte. Også uten ØMU kan imidlertid norsk EU-medlemskap gi redusert valutakursusikkerhet, i den grad markedsaktørene betrakter deltakelse i EUs penge- og valutapolitiske samarbeid som en ytterligere forpliktelse til fastkurspolitikk, utover det som følger av dagens norske valutapolitiske regime.

Det er grunn til å tro at noen usikre punkter vil bli avklart relativt raskt etter folkeavstemningen, herunder EUs holdning til EØS-avtalen dersom Norge avstår fra medlemskap. Materiale fra Teknologibedriftenes landsforening (se TBL (1994)) tyder imidlertid på at en del medlemsbedrifter betrakter økt usikkerhet utenfor EU som en realitet, også på lengre sikt.

I mangel av gode anslag på effektene av EU-medlemskap på norsk eksport utover de som er inkludert i modellen, har vi brukt modellen til å beregne den ekstra eksportveksten som er nødvendig for at overskuddet i offentlig sektor ved EU-medlemskap ikke skal svekkes mer enn nettobidraget til EU. Dette er den samme svekkelsen som i beregningen med innstramming i finanspolitikken, men der var det ikke forutsatt noe om ekstra eksportvekst som følge av medlemskapet, jf. avsnitt 4.3.²⁴

Den viktigste koplingen i modellen mellom eksporten og resten av økonomien er som følger: Økt eksport gir økt produksjon, særlig i industrien, og økt lønnsomhet. Økt aktivitetsnivå i hele økonomien gir økte investeringer og sterkere produktivitetsvekst enn i EØS-banen. Nettoeffekten er økt sysselsetting, men den økte produktiviteten motvirker etter hvert deler av de positive sysselsettingseffektene av den økte etterspørselen. I beregningen har vi økt den årlige veksten i de viktigste eksportvarene slik at samlet eksport er vel 6 prosent høyere enn det modellens atferdssammenhenger normalt ville forutsi. Til sammenligning økte samlet eksport med vel 80 prosent og eksporten av tradisjonelle varer med vel 60 prosent i 15-årsperioden 1978-1993.

²⁴ Selv om det er veksten i eksporten i EU-banen som er økt, illustrerer forskjellen mellom denne beregningen og EØS-banen også konsekvensene av at utviklingen i norsk økonomi utenfor EU kan bli mindre gunstig enn det som er lagt til grunn i EØS-banen.

En ekstra eksportvekst som forutsatt i tabell 4.4.1 innebærer at BNP går betydelig opp på lang sikt. I år 2000 er det fortsatt sterke negative effekter på den samlede sysselsettingen som følge av omstillingene i jordbruket og i næringsmiddelindustrien. Samtidig har ikke økningen i eksportveksten hatt tid på seg til å slå gjennom. Ledigheten går ned på lang sikt og sysselsettingen opp, men sysselsettingen øker relativt sett mindre enn produksjonen øker. Vår tolkning av beregningen er at et EU-medlemskap må føre til en ekstra økning i den årlige veksten i samlet eksport på 0,4 prosent per år for at økning i produksjon og sysselsetting skal kunne hindre at offentlige budsjetter svekkes mer enn nettobidraget til EU.

Referanser

- Bech, G. (1992): EFs tollunion og tollrelaterte handelspolitikk. Sammenligning med norsk lovgivning og praksis. Prosjektrapport til Finansdepartementet.
- Bowitz, E. og I. Holm (1993): MODAG Teknisk dokumentasjon pr. 1.6 1993, Notater 93/26, Statistisk sentralbyrå.
- Bowitz, E. og I. Holm (1994): Nye relasjoner i MODAG januar 1994, Notater 94/17, Statistisk sentralbyrå.
- Brunstad, R.J, I. Gaasland og E. Vårdal (1994): Norges medlemskapsavtale med EU på landbruksområdet, *Sosialøkonomen*, 7/8 1994.
- Børve, K., I. Gaasland, R. Brunstad, Ø. Hoveid, A. Huus, K. Mittelzwei og S.S. Prestegard (1994): Konsekvensvurdering av EU-medlemskap for norsk landbruk. Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning (NILF), Stiftelsen for samfunns- og næringslivsforskning (SNF).
- Cappelen, Å. (1991): Om noen tiltak mot arbeidsledighet, *Økonomiske analyser* 2/91, Statistisk sentralbyrå.
- Cappelen, Å. (1992): "MODAG. A macroeconomic model of the Norwegian economy" i Bergman, L. and Ø. Olsen (ed.): *Economic Modeling in the Nordic Countries*, North-Holland.
- Cappelen, Å., T. Skoglund og E. Storm (1992): *Samfunnsøkonomiske virkninger av et EF-tilpasset jordbruk*, Rapporter 92/7.
- Chirinko, R. S. (1993): Business Fixed Investment Spending: Modeling Strategies, Empirical Results, and Policy Implications, *Journal of Economic Literature* Vol. XXXI (December), 1875-1911.
- Dagens Næringsliv (1994): Artikkel om import av bananer og eventuelle prisendringer, 31. mai 1994.
- Eksportutvalget for fisk (1994): Beregninger av tollbelastning for norsk fisk før og etter EØS.
- Europautredningen (1992a): *Norge ved et veivalg, Europautredningens hovedrapport*, Statsekretærutvalget for Europautredningen, Utenriksdepartementet.
- Europautredningen (1992b): *Norsk økonomi og næringsliv ved ulike tilknytningsformer til EF*, Delrapport til Europautredningen. Statsekretærutvalget for Europautredningen, Utenriksdepartementet.
- European Commission (1994): Integrated tariff of the European Communities (TARIC), *Official Journal of the European Communities* 37, C141 a, Brussels.
- Fiskebåtrederne Forbund (1994): Forhandlingsresultatet med EU - fiskeriløsningen sør for 62-graden, Notat.
- Grjebine, A. og S. Marris (1994): *Norway and An Uncertain European Monetary Construction*, Oslo: Europaprogrammet.
- Herin, J. (1986): Rules of Origin and Differences between Tariff Levels in EFTA and in the EC. EFTA Occasional Paper 13.
- Hannesson, R. (1994): Fiskeriene og EU-avtalen, *Sosialøkonomen*, 7/8 1994.
- Ingeborgrud, O. J. (1992): *Norsk meieri- og kjøttindustri i EF. En konsekvensanalyse*, Rapport fra Landbrukets utredningskontor 3/1992.
- Krishna, K. og H.T. Ling (1992): *Licence Price Paths: I. Theory, II. Evidence from Hong Kong*, National Bureau of Economic Research, Inc., Working Paper No. 4237.
- Landbruksdepartementet (1994): EF-rapport, Arbeidsgruppe på Grønntsektoren.
- Melchior, A. (1994): *Uruguay-runden: Konsekvenser for tekstilhandelen*, Norsk utenrikspolitisk institutt. Prosjektrapport til Finansdepartementet.
- Nei til EU (1994): *Norge og EU. Virkninger av medlemskap i Den europeiske union*, Oslo: Nei til EU.

NOU 1992:26 (1992): *En nasjonal strategi for økt sysselsetting i 1990-årene*, Finansdepartementet.

OECD (1994a): *Agricultural policies, markets and trade. Monitoring and outlook 1994*, Paris: OECD.

OECD (1994b): *Revenue statistics of OECD member countries 1965 -1993*, Paris: OECD.

Onsager, K. og S. Johansen (1993): *Landbruksbasert næringsmiddelindustri*, Rapport fra Norsk Institutt for By- og Regionforskning 1993:4.

SOU (1994): *Sverige och Europa. En samhällsekonomisk konsekvensanalys*, Finansdepartementet.

Statistisk sentralbyrå (1991): *Utenrikshandel 1991*, Norges offisielle statistikk, NOS C 35.

Statistisk sentralbyrå (1993): *Utenrikshandel 1993*, Norges offisielle statistikk, NOS C 163.

Stortingsmelding nr. 26 (1993-1994): *Utfordringer og perspektiver for petroleumsvirksomheten på kontinental-sokkelen*, Nærings- og energidepartementet.

Stortingsmelding nr. 40 (1993-1994): *Om medlemskap i Den europeiske union*, Utenriksdepartementet.

Stortingsmelding nr. 1 (1994-1995): *Nasjonalbudsjettet 1995*, Finans- og tolldepartementet.

Stortingsproposisjon nr. 100 (1991-92): *Om samtykke til ratifikasjon av avtale om det europeiske økonomiske samarbeidsområde (EØS), undertegnet i Oporto 2. mai 1992*, Utenriksdepartementet.

Stortingsproposisjon nr. 8 (1992-93): *Landbruk i utvikling - Om retningslinjer for landbrukspolitikken og opplegget for jordbruksoppgjørene m.v.*, Landbruksdepartementet.

Stortingsproposisjon nr. 60 (1993-94): *Omstillingstiltak for den landbruksbaserte næringsmiddelindustrien - tiltak i 1994*, Nærings- og energidepartementet.

Strøm, B. (1994): *Næringsmiddelindustrien og EF. En gjennomgang av rapporten fra Rebild Marketing. Notat fra Landbrukets utredningskontor 3/1994.*

Strøm, S. (1994): *EU medlemskap og statsbudsjettet. Sosialøkonomen*, 7/8 1994.

TBL (1994): *Teknologiindustrien sier ja*, Brosjyre fra Teknologibedriftenes Landsforening.

Vedlegg 1. Nærmere om endringene i tollregime ved EU-medlemskap

Dette vedlegget tar for seg konsekvenser for utviklingen i toll og ikke-tariffære handelshindringer for Norges import av industriprodukter og ikke-konkurrerende matvarer. Jordbruksvarer og næringsmidler som produseres i Norge, samt fisk, er behandlet i avsnittene 3.3 - 3.5. Utenom jordbruksvarer og næringsmidler vil et EU-medlemskap bare få ubetydelige direkte virkninger på prisene på import fra land i det nåværende EØS-området. Derimot vil vårt importregime overfor tredjeland måtte endres.

Ved et eventuelt EU-medlemskap fra 1995 vil Norge få full deltakelse i det indre marked. Frihandelen mellom EU-land og Norge vil dermed utvides til også å gjelde landbruksvarer, næringsmidler og fiskeprodukter. Norge vil måtte delta i unionens felles ytre toll- og handelspolitikk. EUs tolltariff er stort sett mer restriktiv enn vår og på flere områder anvendes kvantitative handelsbegrensninger overfor tredjeland. EUs nett av preferanseavtaler er svært komplisert. Forholdet til utviklingslandene utgjør den viktigste forskjellen fra Norges preferansepolitikk i dag. EUs GSP-ordning er mer begrenset enn Norges, men samtidig har EU i Lômekonvensjonen inngått omfattende handelspreferanseavtaler med 70 utviklingsland i Afrika, Karibben og Stillehavsregionen (ACP-landene), i tillegg til et utstrakt handelssamarbeid med Middelhavslandene.

Endringer i tollsatser ved EU-medlemskap

For å avskaffe toll og grensekontroller i det indre marked forutsettes det et felles tollregime overfor tredjeland. EUs ordinære tollsatser på import uten preferanseordninger ligger noe høyere enn de tilsvarende norske. Etter full gjennomføring av GATTs Tokyo-runde i 1987, havnet EUs uveidde gjennomsnittlige ordinære tollsats på 7,3 prosent, mens Norges kom ned i 5,7 prosent, se Bech (1992).

Toll sammenligningen vi har gjort gjelder for 20 importvareaggregater, veidd opp med *dagens* norske importverdivekter. I veiingen forsøker vi altså ikke å ta hensyn til vridninger i sammensetningen av vår import av

varer fra forskjellige land som følge av endrede handelsbetingelser.

Videre tas det ikke hensyn til at en utvidelse av EUs tollunion kan frembringe justeringer nedad i EUs tolltariff, som følge av at de nye deltakerne opprinnelig hadde lavere satser enn EU. Norges tollsatser er i stor grad bundet i GATT, og kan ikke heves ved et eventuelt EU-medlemskap uten forpliktelse om å kompensere våre handelspartnere for eventuelle tap. Hvis kompensasjonen skal gis i form av reduksjon i EUs tollsatser vil endringene bli små, siden Norges import er liten i forhold til EUs.

Medlemskapsforhandlingene ga få overgangsordninger for tilpasning til EUs tollregime. Derimot ble det gitt anledning for søkerlandene til å delta i fastsettelsen av tollsuspensjoner og tollkvoter som skal gjelde for 1995. Tollsuspensjoner og tollkvoter er midlertidige tollnedsettelse på innsatsvarer etter anmodning fra næringslivet, hvorav de siste kun bevilges for begrensede mengder import.

Dersom ikke annet er nevnt, er beregningene som gjelder for industrivarer (utenom matvarer og tekstil- og bekledningsvarer (TEKO)) bygget direkte på en sammenligning av Norges og EUs tolltariff per 1990, utført av Bech (1992). Det er der forsøkt å ta hensyn til tollsuspensjoner som gjaldt på dette tidspunktet. Disse ga små utslag i beregningene. Ileggelse av anti-dumpingtoll er ikke medregnet, med mindre annet er oppgitt. Undersøkelsen omfatter den delen av norsk import som ikke falt inn under ulike preferanseavtaler. Dette gjelder import fra USA, Canada, Japan, Taiwan, Australsambandet, New Zealand, Sovjetunionen, Sør-Afrika, samt fra u-land i den grad den var unntatt fra de norske GSP-ordningene. Denne tilnærmingen utelukker sammenligning av tollsatser for varer som har tollpreferanser i Norge, men som ikke har tilsvarende preferanser innenfor EU. Dette vil først og fremst gjelde endel import fra latinamerikanske og asiatiske land.

Kolonne IV i vedleggstabell 1.1 viser beregnede tollsatsendringer for en del av vareaggregatene ved eventuell tiltredelse i unionen i 1995²⁵. Vi ser at konsekvensene for våre importveidde gjennomsnittlige tollsats er små. Der det er endringer, går disse stort sett i retning av høyere satser. Unntaket er for TEKO-varer, hvor EUs tollregime vil gi oss lavere tollsats enn i dag.

Endret toll på TEKO-varer er beregnet med utgangspunkt i Melchior (1994). Overfor tredjeland (eksklusive de fattigste u-landene som har tollfrihet) hadde Norge en importveidd tollsats på 20,5 prosent for klær og 8,1 prosent for tekstiler i 1989. Veidd med de to varegruppens betydning, blir varenes gjennomsnittlige tollsats på import fra tredjeland 17 prosent. Hovedtyngden av vår TEKO-import (om lag 65 prosent) kommer tollfritt fra EØS-området, og vi får en gjennomsnittlig tollsats på 6,1 prosent for all import av tekstiler og klær. I EU ligger tollsatsene på import fra tredjeland på 13-14 prosent. Dersom vi blir medlem av EU, gir dette en beregnet gjennomsnittlig tollsats på 4,8 prosent (etter en overgangsordning på 3 år). I modellens vareaggregat inngår noen flere varer, slik at nedgang i toll på TEKO-varer ved medlemskap er beregnet til 1,2 prosentpoeng.

Kjemiske råvarer får en tollsatsøkning på 0,5 prosentpoeng. De fleste kjemikalier har høyere ytre toll i EU enn i Norge. Under EU-forhandlingene ba Norge om overgangsordninger for enkelte kjemikalier med stor betydning for norsk industri. Dette ble stort sett avvist, med unntak av en tollfri kvote for styren fram til 1999. Det er imidlertid grunn til å tro at en del kjemiske innsatsvarer fra land som ikke er preferert i EU, kan bli importert tollfritt ved hjelp av internasjonale bytteavtaler (swaps). Dette kan gjelde blant annet aluminiumsoksyd. Slik substitusjon tar ikke våre beregninger hensyn til.

Varegruppen verkstedsprodukter har stor importverdi, og andelen fra ikke-prefererte land er også stor. Tolløkningen, som er beregnet til 0,7 prosentpoeng for varegruppen sett under ett, skyldes først og fremst høyere toll på maskiner og kjøretøy. Norsk import av maskiner fra tredjeland er stort sett underlagt en ordinær toll på mellom 0 og 5 prosent. Det finnes imidlertid en egen maskintollanmerknning som gir full tollsuspensjon for halvparten av alle elektriske maskiner og omtrent alle andre typer maskiner. I EU opererer man med ordinære tollsats rettet mot tilsvarende produkter i størrelsesorden 5 -15 prosent. Som i Norge åpner også EU for bruk av tollsuspensjoner på en rekke maskiner. På den annen side retter EUs anti-dumpingtiltak seg særlig mot maskinprodukter og mange varer er som følge av dette pålagt straffetoll. Med utgangspunkt i sammenligninger av Norges tolltariff og EUs TARIC har vi anslått en tolløkning ved inntredelse i EU på 3 prosentpoeng for disse varene. Av kjøretøy inngår

blant annet busser og lastebiler blant verkstedsproduktene. EU har stort sett tollsats på mellom 11 og 22 prosent på slike transportmidler, mens Norges ligger på mellom 5,3 og 10,4 prosent.

Når det gjelder import av matvarer som ikke produseres i Norge (ikke-konkurrerende import), er de norske tollsatsene gjennomgående lave. Tilsvarende importprodukter er også lavt tollbelagt i EU. For varer hvor EU har preferanseordninger overfor ACP-landene, kan EUs tollpolitikk imidlertid avvike endel fra vår. Kaffe fra ACP-landene kan for eksempel importeres tollfritt til EU, mens import fra land som Brasil, Mexico, Indonesia, og India har 4 prosent toll. I dag kommer ca. 50 prosent av Norges kaffeimport fra disse landene. Imidlertid vil effekten på prisene av å vri vår import mot ACP-landene være liten, og vi finner det rimelig at deltakelse i EUs ytre handelspolitikk ikke vil gi endring i tollsatsene på kaffe. For endel andre matvareprodukter er toll kombinert med et komplisert system av kvantitative importrestriksjoner, og vi har funnet det best å omtale slike ordninger under ett i avsnittet om ikke-tarifære virkemidler. For de øvrige vareaggregatene har vi funnet små eller ingen endringer i det gjennomsnittlige tollregimet som følge av EU-medlemskap.

Gjennom GATTs Uruguayrunde har såvel Norge som EU forpliktet seg til å redusere sine ordinære tollsats. På de industrivarer som det tradisjonelt har vært forhandlet om i GATT (gjelder ikke TEKO-varer og næringsmidler), har EU tilbudt en handelsveidd gjennomsnittlig tollreduksjon på 33 prosent. Dette skal skje gradvis over en 10-årsperiode. Den tilsvarende norske reduksjonen skal være på 39 prosent. Tilbudene varierer imidlertid fra vare til vare, både når det gjelder nedtrappingens størrelse og tidshorison. I modellberegningene har vi lagt til grunn en reduksjon av alle tollsatsene på de angjeldende varene etter disse gjennomsnittsformlene. Når det gjelder TEKO-varer går Norges innrømmelser mye lengre enn EUs. For tekstiler skal de ordinære tollsatsene ned fra et handelsveidd gjennomsnitt på 8,1 til 5 prosent, mens tilsvarende reduksjon for klær er fra 20,5 prosent til 12 prosent. EUs satser skal stort sett ned fra 13-14 prosent til 11-12 prosent (Melchior (1994)). I den grad det er toll på matvareimport, skal denne også senkes, og i enkelte tilfeller fjernes helt.

Som det fremgår av kolonne IV i vedleggstabell 1.2, vil forskjellene i tollsats mellom EU og Norge utenfor EU bli mindre når nedtrappingen av toll i henhold til Uruguay-forhandlingene er gjennomført i år 2005. Unntaket vil være for TEKO-varer, der Norge på sikt får høyere tollsats i EU enn utenfor, mens de umiddelbart etter inntredelse vil være lavere.

25 For de utelatte vareaggregatene er virkningene neglisjerbare

Vedleggstabell 1.1. Endringer i norske priser på importerte varer ved EU-medlemskap i 1995 (før Gatts Uruguay runde er gjennomført)

	I Importverdi c.i.f. 1991 ¹ (mill. kr.)	II Norsk toll 1991 ² (prosent)	III Ekvivalent tollsats i ³ Norge etter EØS (prosent)	IV Endring i tollsats ved EU-medlemskap (prosentpoeng)	V Endring i ekvivalent tollsats ved EU- medlemskap (prosentpoeng)	VI Endring i importpris ⁴ ved EU- medlemskap (prosent)
Konkurransutsatte varer						
utenom matvarer/nytellesmidler						
Tekstil og bekledningsvarer	13 312	6,0	1,2	-1,2	1,5	0,3
Diverse industriprodukter	36 847	0,6	0,1	0,1	0,0	0,1
Treforedlingsprodukter	4 705	0,0	0,0	0,1	0,0	0,1
Kjemiske råvarer	7 894	0,4	0,3	0,5	0,0	0,5
Bensin	969	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Fyringsolje	1 834	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Metaller	13 179	0,3	0,0	0,0	0,0	0,0
Verkstedsprodukter	48 831	1,0	1,3	0,7	0,2	0,9
Skip	10 834	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Oljeutvinningsplattformer	3 107	0,0	2,1	0,0	0,0	0,0
Ikke-konkurrerende import						
Matvarer og råvarer	3 636	0,4	0,0	0,0	39,0	38,8
Biler, traktorer m.v.	3 847	1,6	0,0	1,8	3,1	4,8

1) Importverdi før toll, men inklusive transportkostnader o.l. til den norske grensen.

2) Ad valorem tollsats (toll på varens verdi).

3) Importpris inkluderer toll og ekvivalent toll.

4) Tollekvaliteten til ikke-tariffære importhindringer.

5) Gjelder matvarer og råvarer som ikke produseres i Norge.

Vedleggstabell 1.2. Endringer i norske priser på importerte varer ved EU-medlemskap i 2005 (etter gjennomføringen av GATTs Uruguay runde)

	I Importverdi c.i.f. 1991 ¹ (mill. kr.)	II Norsk toll 1991 ² (prosent)	III Ekvivalent tollsats i ³ Norge (prosent)	IV Tolldifferanse mellom EU og Norge (prosentpoeng)	V Endring i ekvivalent tollsats mellom EU og Norge (prosentpoeng)	VI Endring i importpris ⁴ ved norsk medl.skap (prosent)
Konkurransutsatte varer						
utenom matvarer/nytellesmidler						
Tekstil og bekledningsvarer	13 312	3,6	0,0	0,6	0,0	0,6
Diverse industriprodukter	36 847	0,3	0,1	0,1	0,1	0,1
Treforedlingsprodukter	4 705	0,0	0,0	0,1	0,0	0,1
Kjemiske råvarer	7 894	0,2	0,3	0,3	0,0	0,3
Bensin	969	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Fyringsolje	1 834	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Metaller	13 179	0,2	0,0	0,0	0,0	0,0
Verkstedsprodukter	48 831	0,6	1,3	0,5	0,2	0,7
Skip	10 834	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Oljeutvinningsplattformer	3 107	0,0	2,1	0,0	0,0	0,0
Ikke-konkurrerende import						
Matvarer og råvarer	3 636	0,2	0,0	0,0	39,0	38,9
Biler, traktorer m.v.	3 847	1,0	0,0	1,3	3,1	4,3

Noter: Se vedleggstabell 1.1.

Endringer i ikke-tariffære tiltak ved EU-medlemskap

I tillegg til tolltariffen benytter såvel EU som Norge seg av en rekke andre handelspolitiske virkemidler. I dette avsnittet vil vi forsøke å kvantifisere endringer i slike ikke-tariffære tiltak som følge av å norsk deltakelse i

EU's handelsregime, ved å kartlegge forskjeller i virkemidlenes ekvivalente tollsatser mellom de to scenariene. En ekvivalent tollsats er definert som den tollsatsen som ville gitt samme begrensning i importen som den/de ikke-tariffære virkemidlene varen er underlagt. Tollsatsendringene beregnet ovenfor kommer i tillegg

til dette²⁶. Veiting av ekvivalente tollsatser opp til modellvarenivå er gjort på tilsvarende måte som for toll. De prosentvise importprisendringene for modellens varer er gitt ved²⁷:

$$\frac{P_w(1+t^{EU} + ET^{EU}) - P_w(1+t^{NO} + ET^{NO})}{P_w(1+t^{NO} + ET^{NO})} * 100$$

$$= \frac{(t^{EU} - t^{NO}) + (ET^{EU} - ET^{NO})}{(1+t^{NO} + ET^{NO})} * 100$$

der

P_w = verdensmarkedsprisen²⁸
 t = ad valorem tollsats
 ET = ad valorem ekvivalent tollsats
 fotskrift NO = i Norge utenfor EU
 fotskrift EU = i Norge innenfor EU

Som det går fram av kolonne VI i vedleggstabellene 1.1 og 1.2, vil en overgang til EUs importregime gi en prisøkning for varegruppen *ikke-konkurrerende matvare- og råvareimport* på nesten 39 prosent. Dette skyldes dels at produksjonen av mange av disse matvarene er sterkt skjermet i EU. Sitrusfrukter blir i dag importert tollfritt til Norge, en ordning som må opphøre ved EU-medlemskap. I 1993 kom ca. 40 prosent av den norske importen av appelsiner, mandariner og klemetiner fra Spania, resten ble i all hovedsak hentet inn fra Israel og Marokko. EUs tollunion tillater svært liten import av sitrusfrukter fra tredjeland. Dette gjør at vi må vri vår import mot Spania der eksporten til land utenfor EU i dag er subsidiert med ca. 1,25 NOK pr. kilo. Disse subsidiene vil ikke Norge kunne nyte godt av som medlem i EU. Statistikken for utenrikshandelen i 1993 viser at importprisene var relativt like mellom ulike opprinnelsesland. Hvis vi da forutsetter at økt norsk etterspørsel på spanske sitrusfrukter ikke driver prisene opp, vil vi stå overfor en importprisøkning tilsvarende de spanske eksportsubsidiene. Gjennomsnittlig vil dette gi en prosentvis økning i importprisen på sitrusfrukter på grovt regnet 25 prosent.

Norge importerer i dag sukker til verdensmarkedspris. Ved et eventuelt medlemskap i EU vil Norge måtte delta i Den internasjonale sukkeravtalen på lik linje med de andre medlemslandene. I henhold til denne avtalen opererer EU med en sukkerpris på ca. 6,50 NOK pr. kilo. Da verdensmarkedsprisen på dansk sukker (pro-

duktet med størst anvendelse i Norge) gjennom de siste årene har ligget i området 2 til 3 kroner pr. kilo, innebærer dette en økning i importpris på sukker tilsvarende 250 prosent. Den lave prisen på dansk sukker er et resultat av at EU subsidierer eksport av landbruksprodukter til land utenfor det indre marked.

Bananer importeres i dag fritt til Norge. (Dagens kilopris ligger på ca. 3,80 NOK). EU opererer med en tollfri ACP-kvotepå omlag 0,8 millioner tonn bananer per år. I tillegg kan en kvote på 2 millioner tonn importeres fra land utenfor ACP. Denne kvoten er dog tollbelagt med 100 ECU pr. tonn (ca. 83 øre pr. kg.). Utover disse kvotene står importørene fritt til å innføre bananer med en toll på rundt 800 ECU pr. tonn (6,70 NOK pr. kg.). Før innføringen av det indre marked hadde Tyskland fri import av denne varen. Siden da har importprisene steget med mellom 30 og 40 prosent, (Dagens Næringsliv 31.05.94). Prishoppet er lite sammenlignet med de prisforskjeller man opererte med i 1992 mellom Frankrike (som hadde dagens kvoteordninger) og Tyskland (hhv. 13,7 NOK og 5,85 NOK per kg., se OECD (1993)). På bakgrunn av disse opplysningene finner vi det rimelig å anslå en økning i importprisen på bananer ved et EU-medlemskap til 30 prosent.

Vi har antatt at gjennomføringen av den nye GATT-avtalen ikke vil endre de ekvivalente tollsatsene vesentlig for matvareproduktene nevnt ovenfor. EU har forpliktet seg til å erstatte alle kvantitative ordninger med toll. Der handelshindringene i dag er store, blir tollsatsene høye. De skal gradvis trappes ned, men for de fleste varer er det grunn til å forvente at tollsatsene fortsatt vil være så høye at import fra tredjeland ikke vil øke etter gjennomføring av den nye GATT-avtalen.

Økningen i ekvivalent tollsats for TEKO-varer ved å gå inn i EU er beregnet til 1,5 prosentpoeng og oppveier omtrent reduksjonen i toll (se vedleggstabell 1.1, kolonne V.). Import av TEKO-varer er både i EU og Norge underlagt såkalte frivillige eksportkvoter hjemlet i Multifiberavtalen. Melchior (1994) har beregnet en norsk ekvivalent tollsats på 38 prosent som gjelder for vevde bukser og jakker fra tilsammen 19 eksportland. I tillegg finnes det kvoter på sengelinnen og på fiskenett. Her har Melchior ingen anslag og vi lar gjennomsnittlig ekvivalent tollsats for disse være som for kleskategoriene. For hele aggregatet TEKO-varer får vi da en importveidd gjennomsnittlig ekvivalent tollsats på 1,1 prosent.

26 I tilfeller der de ikke-tariffære tiltakene har form av kvantitative begrensninger, er beregningen av ekvivalente tollsatser kritisk avhengig av størrelsen på eventuell toll. Ved gitt hjemmetilbud og etterspørsel, samt verdensmarkedspris, vil importprisen være definert av kvotens størrelse. Kvoterenten er definert som den relative forskjellen mellom verdensmarkedspris og importpris. Eventuell toll vil virke til å omfordele kvoterente fra eksportører/importører til importlandets myndigheter. Når vi definerer ekvivalent tollsats som den relative økningen i importpris fra verdensmarkedspris *inklusive* toll, vil en isolert endring i toll slå ut i vårt anslag på ekvivalent toll, mens importprisen forblir uendret.

27 Vi ser bort fra annenordenseffektene av at verdiøkningen som følge av den ikke-tariffære barrieren kan øke tollgrunnlaget.

28 Verdensmarkedsprisen er definert som den lavest mulige importprisen ved fravær av toll og andre handelshindringer. Den kan av ulike årsaker avvike fra import c.i.f.-prisen som inngår i import c.i.f.-verdiene i vedleggstabellene 1.1 og 1.2.

For å anslå en ekvivalent tollsats på TEKO-varer i EU-scenariet, har vi brukt opplysninger om gjennomsnittlige kvotepriser i Hong Kong på bukser og jakker i perioden januar 1993 til mai 1994 (Melchior (1994)). Overgangen fra bilaterale avtaler til felleskvoter for hele EU-regionen har ført til en betydelig liberalisering av EUs kvoteregime. Kvoteprisen vil inngå i eksportørens pris på den aktuelle varen. Men den reflekterer ikke nødvendigvis hele den ekvivalente tollsatsen. Fordelingen av kvoterenten (eksklusive toll) på eksportør og importør vil variere innenfor kvoteperiodene på ett år, avhengig av hvor stor kvoteutnyttelsen har vært hittil og forventes å bli. (Se Krishna og Ling (1992).) Bare toppobservasjonene vil representere hele den ekvivalente tollsatsen, mens Melchior (1994) presenterer gjennomsnittspriser for en periode på 1 1/2 år. Under antakelse om at eksportkvoteprisene til EU viser samme prosentvise variasjon som til Norge kan vi utlede en ekvivalent tollsats for Hong Kongs eksportkvoter på bukser og jakker på 6,8 prosent. Denne er basert på EUs etterspørselsforhold og tollsatser. Tentativt har vi latt anslaget representere all norsk import av TEKO-varer ved EU-medlemskap fra land som er underlagt kvotebegrensninger ved eksport til EU, det vil si ca. 40 prosent av vår TEKO-import. Dette gir en gjennomsnittlig ekvivalent tollsats på 2,7 prosent i EU-scenariet, som kommer i tillegg til EUs tollsatser veidd etter norsk importmønster. Dagens kvoteregime i EU synes altså å være noe strengere enn det norske, mens tollregimet ble funnet å være noe mer liberalt.

Uruguayrunden pålegger såvel Norge som EU å avvikle Multifiberavtale-ordningene i løpet av 10 år. Fortsatt gir GATT-avtalens såkalte beskyttelsesklausel åpning for å innføre midlertidige reguleringer av import i spesielle tilfeller, og vi kan særlig for EUs vedkommende ikke se bort fra at dette vil skje. Selv uten hensyn til dette vil gjennomføringen av Uruguayrunden gi en 0,5 prosentpoeng høyere importpris på TEKO-varer i EU-scenariet enn i referansescenariet. (Se kolonne VI i vedleggstabell 1.2) At forskjellen mellom banene er større i 2005 skyldes EUs relativt små innrømmelser i GATT-forhandlingene på tollområdet.

Vi legger også til grunn at EU-medlemskap vil gi en endring i ekvivalent tollsats for kjøretøy, som inngår i modellvarene *verkstedsprodukter og biler, traktorer, m.v.* EU har i dag en avtale om frivillig eksportbegrensning på biler fra Japan. Restriksjonen er utformet som en felles kvote for hele unionen, men det er også mulig for enkelte land å føre en ytterligere restriktiv politikk (dette ser vi idag i Frankrike, Italia, Portugal, Spania og Storbritania). Utsagn fra bilbransjen tyder på at felleskvoten ikke er bindende, i den forstand at den ikke begrenser importen utover det tollene gjør. Ved et eventuelt norsk medlemskap vil EU's importkvote bli

økt med det norske importvolumet, dog uten garanti for at den norske importen kan videreføres på dagens nivå. Japanske biler som er produsert i Europa er imidlertid unntatt fra eksportbegrensninger. Da denne industrien er i sterk vekst, er det rimelig å anta at et ytterligere behov for import vil kunne tilfredstilles gjennom kjøp av slike biler. Mange bilprodusenter har funnet det lønnsomt å gi rabatter til importører i land med høyt avgiftsnivå, da slike prisavslag gir kraftige utslag på utsalgsprisene. Følgelig har land som Norge, Danmark og Finland stått overfor betydelig lavere produsentpriser enn andre europeiske land. Etter innføringen av det indre marked har man observert en drastisk økning i salg av biler i Danmark. Dette skyldes i all hovedsak at tyskere nå kan kjøpe sine biler til mellom 10 og 15% lavere pris i Danmark som et resultat av rabattordningene. EU-kommisjonen har gitt signaler om at differanser i produsentpris bør begrenses til maksimum 6 prosent innad i EU. Det er derfor rimelig å anta at de norske importprisene må øke ved et EU-medlemskap. Forutsatt at bilprodusentenes fortjenestemarginer ikke er spesielt store, og at kommisjonens foreslåtte prisdifferanse er forankret i pris og etterspørselsforhold på det europeiske bilmarkedet, finner vi det rimelig å anta en økning i importprisene på ca. 3 prosent som konsekvens av reduserte rabatter.

Gjennom de siste GATT-forhandlingene er det blitt enighet om at eksportbegrensningsavtaler, som dem EU har med Japan, skal opphøre innen 31. desember 1999. Dette vil skje gjennom gradvise økninger av kvotene. Som nevnt synes kvotene allerede i dag å oppfylle importbehovet.²⁹ Det er vanskelig å forutsi hvorvidt dagens rabattordning i Norge kan vedvare over tid, også utenfor EU. Vi har likevel valgt å la dagens ordning stå uendret ut beregningsperioden dersom Norge ikke blir medlem av EU.

En rekke varer med relativt liten norsk importandelsvekt vil kunne bli prismessig påvirket av en eventuell deltakelse i EU. Det er spesielt handel med de østasiatiske landene (med særlig vekt på Kina) som vil kunne bli rammet av slike virkemidler. I EU-rådets forordning nr 519/94 effektueres kvantitative begrensninger på import av 8 varegrupper fra Kina. Dette gjelder hansker, fottøy, bordservice, kjøkkenartikler, toilettartikler av glass, radioer og leketøy. Kvotene fra Kina er av meget varierende størrelse, og det er derfor vanskelig å gi noen generell konsekvensvurdering av disse endringene.

²⁹ Dette gjelder imidlertid under dagens tollregime. Reduserte tollsatser kan gjøre ineffektive kvoter effektive. I løpet av gjennomføringen av den nye GATT-avtalen kan vi dermed i prinsippet få perioder hvor gjenstående kvoter kan virke bindende.

Vedlegg 2. Nærmere om EØS-banen

Ved hjelp av den makroøkonomiske modellen MODAG er det laget en bane som skal representere et mulig utviklingsforløp for norsk økonomi fram til år 2010 forutsatt at Norge ikke blir medlem i EU. Banen bygger på en antagelse om videreføring av dagens EØS-avtale, og omtales som EØS-banen

MODAG-modellen spesifiserer ikke medlemskapsituasjonen for de øvrige søkerlandene som variable. Vi omtaler i det følgende sentrale forutsetninger knyttet til den generelle offentlige politikken og til den økonomiske utviklingen hos våre handelspartnere. Deretter vil vi gå noe mer i detalj om anslag på utviklingen i de næringene som særlig blir berørt av et eventuelt medlemskap, dvs. jordbruk og fiske.

Rammebetingelser

I fravær av et EU-medlemskap legger vi til grunn at Norge har fast valutakurs overfor ECU, på samme måte som idag. Med de store driftsbalanseoverskuddene som ligger inne i EØS-banen de nærmeste 15 årene, er det ingen grunn til å regne med press mot den norske kronen i retning av depresiering. Snarere tvert imot; en slik utvikling tilsier heller et visst appresieringspress. Til grunn for våre importprisanslag ligger en gjennomsnittlig konsumprisvekst hos handelspartnerene på 3 prosent per år. Med et historisk sett normalt forhold mellom konsumpriser og priser på internasjonale handelsvarer, tilsier dette en gjennomsnittlig importprisvekst på omtrent 2 prosent per år. Vi legger til grunn en gjennomsnittlig økonomisk vekst hos handelspartnerne på 2,5-3 prosent fram til 2000, og omtrent 0,5 prosent lavere årlige vekstrater fram til 2010, som følge av at aldringen i befolkningen gir redusert vekst i arbeidsstyrken.

Råoljeprisen var 120 kroner/fat i 1993. Vi har for 1994 lagt til grunn 110 kroner i løpende priser. Gjennom resten av 1990-årene legger vi til grunn en realprisvekst på vel 3,5 prosent per år slik at råoljeprisen målt i 1993-priser blir 133 kroner per fat i år 2000. For perioden 2000 til 2010 antar vi en jevn realprisvekst på noe under 2 prosent per år, slik at prisen i 2010 blir vel 160 kroner per fat. Prisen på naturgass forutsettes å følge råoljeprisen med et etterslep. Prisbanen på olje

og gass ligger i de første årene noe under det såkalte basisalternativet i Regjeringens siste langtidsprogram, siden oljeprisfallet ikke var forutsatt der. Prisnivået i år 2000 er imidlertid praktisk talt det samme som i basisalternativet. I 2010 ligger vår råoljepris noe under det som er forutsatt i 'Petroleumsprisalternativet' i Langtidsprogrammet.

Når det gjelder petroleumsproduksjon har vi basert oss på de fremskrivninger som er presentert i St.meld. 26 (1993-94), Utfordringer og perspektiver for petroleumsvirksomheten på kontinentalsokkelen. Det innebærer en sterk økning i olje- og gassproduksjonen fram mot århundreskiftet. I likhet med stortingsmeldigen legger vi til grunn at det ikke gjøres vesentlige nye funn, slik at oljeproduksjonen gradvis går nedover igjen etter århundreskiftet. Gassproduksjonen er holdt uendret på 62 MTOE (millioner tonn oljeekvivalenter) fra år 2000. Oljeproduksjonen faller relativt raskt fra et nivå på 125-130 MTOE like før århundreskiftet til ca. 75 MTOE i 2010. I stortingsmeldingen forutsettes det fortsatt nedgang, men dette ligger utenfor vår beregningshorisont.

Oljeinvesteringene spiller en stor rolle for produksjon og sysselsetting i fastlands-Norge. Disse investeringene utgjorde i 1993 om lag 55 milliarder kroner på påløpt basis, tilsvarende om lag 7,5 prosent av BNP. Investeringene antas å holde seg på dette høye nivået noen år fremover, men som følge av forutsetningen om at det ikke gjøres store nye funn, har vi antatt at oljeinvesteringene faller sterkt fra like før århundreskiftet. Dette vil representere et stort etterspørselsbortfall.

Petroleumsinntektene utgjør store bidrag både på driftsbalansen og offentlige budsjetter. Siden hensynet til de offentlige finansene setter grenser for hvor ekspansiv finanspolitikken kan være, vil de offentlige inntektene fra petroleumssektoren være med på å bestemme hvilken finanspolitikk som kan føres. De offentlige nettoinntektene fra petroleumsvirksomheten består dels av skatteinnbetalinger fra de private oljeselskapene og dels av saldoen på statens direkte engasjement i oljevirksomheten (SDØE). Nettobidraget fra petroleumssektoren var i 1993 i underkant av 4 prosent av

BNP. I beregningen er det antatt at dette vil øke endel framover som følge av økning i produksjon og priser samt nedgang i investeringsutgifter under SDØE.

Generell økonomisk politikk i Norge

Personskattenivået er forutsatt uendret over tid i EØS-banen. Samlet offentlig konsum vokser omtrent i takt med BNP for fastlands-Norge. Militær sysselsetting og vareinnsats er holdt uendret i beregningsperioden. Rentenivået i pengemarkedet internasjonalt forventes å holde seg relativt lavt gjennom hele beregningsperioden, tilsvarende en realrente på rundt 2 prosent. Grunnbeløpet i folketrygden er underregulert med 1 prosent per år, i overensstemmelse med praksis de siste 15 årene. Minstepensjonistene er likevel sikret inntektsvekst på linje med de yrkesaktive. Det er ikke forutsatt noen ytterligere regelendringer i trygde- eller skattesystemet. Politikken er forutsatt lagt opp under hensyntagen til balansen på de offentlige budsjettene. Reellt er alle vareavgifter utenom bensin- og mineraloljeavgiftene holdt uendret. Bl. a. av hensyn til budsjettbalansen har vi lagt til grunn en årlig vekst i de sistnevnte avgiftsatsene som er ett prosentpoeng høyere per år enn konsumprisveksten. Det er også lagt til grunn en viss nedgang i subsidiene til næringslivet, inkludert primærnæringene (jf. nedenfor).

Vi har lagt til grunn at eksporten fra kraftkrevende industri vil bli begrenset av krafttilgangen. I beregningen er det imidlertid forutsatt videre energieffektivisering, slik at produksjon og eksport av produkter fra kraftkrevende industri fortsatt kan vokse. Veksten vil likevel bli mindre enn det den har vært historisk.

Makroøkonomisk utvikling

Vedleggstabell 2.1. Gjennomsnittlig årlig vekst hvor ikke annet er angitt

	1993-2000	2000-2010
Privat konsum	3,1	1,8
Offentlig konsum	1,7	1,7
Bruttoinvesteringer fastlands-Norge	7,1	1,5
Påløpte oljeinvesteringer	-3,4	-6,3
Eksport ekskl. olje og gass	2,6	2,4
Eksport av olje og gass	3,9	-4,5
Bruttonasjonalprodukt	2,6	0,7
Bruttonasjonalprodukt fastlands-Norge	2,6	1,6
Import	4,6	2,0
Importpris	2,7	2,1
Timelønn	4,8	4,8
Konsumpris	3,0	3,2
Produktivitet priv. sektor fastlands-Norge	1,5	1,6
Arbeidsledighetsrate (gjennomsnitt)	4,4	4,2
Driftsbalanse (prosent av BNP, gjennomsnitt)	2,5	4,1
Offentlig balanse (prosent av BNP, gjennomsnitt)	-1,2	0,1

Jordbruket

I behandlingen av jordbruket har vi tatt utgangspunkt i Børve et. al. (1994). Rapporten inneholder ulike refe-

Vedleggstabell 2.2. Nøkkeltall for jordbruket. Historiske tall og EØS-banen. Gjennomsnittlig årlig vekst

	1981-1993	1993-2000	2000-2010
Bruttoproduksjon	0,8	0,9	0,8
Vareinnsats	0,2	0,4	0,4
Sysselsatte	-3,0	-2,8	-2,9
Faktorinntekt per timeverk, faste priser	1,3	1,1	0,9
Netto overføring i faste priser per sysselsatt	3,7	0,9	0,8

ranseberegninger for jordbruket og beregninger av et EU-medlemskap. Siden NILFs anslag er basert på en likevektsmodell, der tidsdimensjonen ikke er med, kan vi imidlertid ikke bruke tallene derfra direkte. Det gjelder både for EØS-banen og virkningsberegningene. I våre anslag for utviklingen i denne sektoren fremover har vi tatt utgangspunkt i utviklingen i aggregerte størrelser de siste 10-15 årene. GATT-avtalens Uruguayrunde vil uansett EU-medlemskap kunne stille norsk jordbruk overfor endrede rammevilkår i form av sterkere utenlandsk konkurranse. Virkningene av denne avtalen må derfor være innarbeidet i vår EØS-bane. Avtalen er nærmere beskrevet i Børve et. al. (1994). Hovedinnholdet er at dagens kvantumsbegrensninger på import skal erstattes av tollsatser, men på en slik måte at importvernet ikke endres vesentlig. På kort sikt er derfor trolig GATT-avtalen av begrenset betydning. Avtalen åpner for senere tollnedtrappinger, men omfanget av dette er det vanskelig å ha noen formening om i dag. Anslagene for jordbruket framover er derfor basert på en videreføring av historiske trender.

I EØS-banen forutsettes det at produktiviteten (bruttoproduksjon per timeverk) fortsetter å øke med samme vekstrate som gjennomsnittet siden begynnelsen av 1980-tallet. Fordi matvarer har lav inntektselastisitet i etterspørselen, vokser matvarekonsumet betydelig svakere enn samlet privat konsum. Veksten i matvareproduksjonen blir likevel noe sterkere enn veksten i matvarekonsumet, siden en del private tjenester som bruker mye matvarer, bl. a. hoteller og restauranter, utviser relativt sett sterkere vekst. Jordbruksproduksjonen vokser med omtrent samme takt i beregningsperioden som i perioden 1981-1993. Import- andelen for ikke bearbeidede jordbruksprodukter har økt noe de siste 10-15 årene, og vi har antatt at denne utviklingen vil fortsette.

Jordbruksproduksjonen er i år 2000 knapt 7 prosent høyere enn i 1993, og i 2010 nær 12 prosent høyere. På grunn av forutsetningen om fortsatt sterk effektivisering i jordbruket, avtar antall sysselsatte fra 90 000 i 1993 til 55 000 i 2010. Forholdet mellom produksjon og kjøp av innsatsvarer utvikler seg på linje med den historiske utviklingen. Det vil si at produksjonen reellt sett vokser sterkere enn bruken av innsatsvarer. Samlet

støttenivå per sysselsatt antas å vokse klart mindre enn det som var tilfellet i perioden 1981-1993. De som fortsatt blir sysselsatt i jordbruket får en realinntektsvekst på knapt 1 prosent per år, ved at jordbruksprisene øker mer enn de gjorde på 1980-tallet. Vi har forutsatt at realinntektsveksten for bøndene blir noe svakere enn for lønnstakerne. EØS-banen innebærer at en større del av bøndenes inntekter blir tatt ut gjennom prisene. Beskjeden produktjonsvekst sammen med fortsatt sterk effektivisering innebærer at de årlige subsidiebeløpene til jordbruket vil gå betydelig ned i løpet av perioden.

Utkommet i serien Rapporter (RAPP) etter 1. juli 1993*Issued in the series Reports (REP) since 1 July 1993 (REP)*

ISSN 0332-8422

- 93/7 Dennis Fredriksen og Gina Spurkland: Framskrivning av alders- og uføretrygd ved hjelp av mikrosimuleringsmodellen MOSART. 1993-58s. 90 kr ISBN 82-537-3945-1
- 93/20 Dag Kolsrud: Stochastic Simulation of KVARTS91. 1993-70s. 95 kr ISBN 82-537-3952-4
- 93/23 Torbjørn Eika: Norsk økonomi 1988-1991: - Hvorfor steg arbeidsledigheten så mye? 1993-38s. 75 kr ISBN 82-537-3912-5
- 93/24 Kristin Rypdal: Anthropogenic Emissions of the Greenhouse Gases CO₂, CH₄ and N₂O in Norway. A Documentation of Methods of Estimation, Activity Data and Emission Factors. 1993-65s. 90 kr ISBN 82-537-3917-6
- 93/25 Skatter og overføringer til private Historisk oversikt over satser mv. Årene 1975-1993. 1993-75s. 90 kr ISBN 82-537-3922-2
- 93/26 Thor Olav Thoresen: Fordelingsvirkninger av overføringene til barnefamilier Beregninger ved skattemodellen LOTTE. 1993-42s. 75 kr ISBN 82-537-3923-0
- 93/27 Odd Frank Vaage: Holdninger til norsk utviklingshjelp 1993. 1993-41s. 75 kr ISBN 82-537-3931-1
- 93/28 Kjetil Sørli: Bofasthet, flytting og utdanningsnivå i kommunene Åtte årskull fulgt gjennom aldersfasen 15-35 år Del 1: Østlandet. 1993-174s. 115 kr ISBN 82-537-3935-4
- 93/29 Kjetil Sørli: Bofasthet, flytting og utdanningsnivå i kommunene Åtte årskull fulgt gjennom aldersfasen 15-35 år Del 2: Sørlandet og Vestlandet. 1993-179s. 115 kr ISBN 82-537-3936-2
- 93/30 Kjetil Sørli: Bofasthet, flytting og utdanningsnivå i kommunene Åtte årskull fulgt gjennom aldersfasen 15-35 år Del 3: Trøndelag og Nord-Norge. 1993-165s. 115 kr ISBN 82-537-3937-0
- 93/31 Erling Holmøy, Torbjørn Hægeland, Øystein Olsen og Birger Strøm: Effektive satser for næringsstøtte. 1993-178s. 115 kr ISBN 82-537-3947-8
- 94/1 Torstein Bye, Ådne Cappelen, Torbjørn Eika, Eystein Gjelsvik og Øystein Olsen: Noen konsekvenser av petroleumsvirksomheten for norsk økonomi. 1994-54s. 95 kr ISBN 82-537-3956-7
- 94/2 Wenche Drzwi, Lisbeth Lerskau, Øystein Olsen og Nils Martin Stølen: Tilbud og etterspørsel etter ulike typer arbeidskraft. 1994-56s. 95 kr ISBN 82-537-3950-8
- 94/3 Hilde-Marie Branæs Zakariassen: Tilbud av arbeidskraft i Norge En empirisk analyse på kvartalsdata for perioden 1972 til 1990. 1994-100s. 110 kr ISBN 82-537-3958-3
- 94/4 Resultatkontroll jordbruk 1993 Tiltak mot avrenning av næringsalter og jorderosjon. 1994-96s. 95 kr ISBN 82-537-3966-4
- 94/5 Haakon Vennemo: A Growth Model of Norway with a Two-way Link to the Environment. 1994-57s. 95 kr ISBN 82-537-3985-0
- 94/6 Odd Frank Vaage: Feriereiser 1992/93. 1994-49s. 80 kr ISBN 82-537-3983-3
- 94/7 Magnar Lillegård: Prisindekser for boligmarkedet. 1994-31s. 80 kr ISBN 82-537-3992-3
- 94/8 Grete Dahl, Else Flittig og Jorunn Lajord: Inntekt, levekår og sysselsetting for pensjonister og stønadsmottakere i folketrygden. 1994-57s. 95 kr ISBN 82-537-3998-2
- 94/9 Leif Brubakk: Estimering av en makrokonsumfunksjon for ikke-varige goder 1968-1991. 1994-42s. 80 kr ISBN 82-537-4003-4
- 94/10 Marie Arneberg og Thor Olav Thoresen: Syke- og fødselspengene i mikrosimuleringsmodellen LOTTE. 1994-37s. 80 kr ISBN 82-537-4026-3
- 94/11 Klaus Mohn: Monetarism and Structural Adjustment - The Case of Mozambique. 1994-48s. 80 kr ISBN 82-537-4005-0
- 94/12 Tom Langer Andersen, Ole Tom Djupskås og Tor Arnt Johnsen: Kraftkontrakter til alminnelig forsyning i 1993. 1994-53s. 80 kr ISBN 82-537-4007-7

- 94/13 Svein Blom: Yrkesstart og familiestiftelse. En analyse av sentrale begivenheter i menns livsløp. 1994-53s. 95 kr ISBN 82-537-4054-9
- 94/14 Asbjørn Aaheim: Inntekter fra utvinning av norske naturressurser Noen teoretiske betraktninger. 1994-30s. 80 kr ISBN 82-537-4022-0
- 94/15 Trine Dale og Arne Faye: Utenlandske statsborgere og Kommunestyre- og Fylkestingsvalget 1991. 1994-100s. 110 kr ISBN 82-537-4025-5
- 94/16 Tom-André Johansson: En økonometrisk analyse av lagertilpasningen i norske industrisektorer. 1994-46s. 80 kr ISBN 82-5374027-1
- 94/17 Lasse Sigbjørn Stambøl: Flytting, utdanning og arbeidsmarked 1986-1990 En interaktiv analyse av sammenhengen mellom endringer i flytte-tilbøyelighet og arbeidsmarked. 1994-60s. 95 kr ISBN 82-537-4035-2
- 94/18 Anne Brendemoen, Mona I. Hansen og Bodil M. Larsen: Framskrivning av utslipp til luft i Norge En modelldokumentasjon. 1994-56s. 95 kr ISBN 82-537-4036-0
- 94/19 Erling Holmøy, Gunnar Nordén and Birger Strøm: MSG-5. A Complete Description of the System of Equations. 1994-209s. 155 kr ISBN 82-537-4039-5
- 94/20 Ragnhild Balsvik and Anne Brendemoen: A Computable General Equilibrium Model for Tanzania. Documentation of the Model, the 1990 - Social Accounting Matrix and Calibration. 1994-50s. 80 kr ISBN 82-537-4041-7
- 94/21 Skatter og overføringer til private. Historisk oversikt over satser mv. Årene 1975-1994. 1994-79s. 95 kr ISBN 82-537-4055-7
- 94/22 Jon Erik Finnvoll: Brukerkontakter i helsestøtjenesten En utvalgsundersøkelse. 1994-58s. 95 kr ISBN 82-537-4056-5
- 94/23 Anders Barstad: Bomiljø og ulikhet Om fordeling og endring av miljø- problemer på bostedet. 1994-69s. 95 kr ISBN 82-537-3829-3
- 94/24 Audun Langørgen: Framskrivning av sysselsettingen i kommuneforvaltningen. 1994-33s. 80 kr ISBN 82-537-4066-2
- 94/25 Einar Bowitz, Taran Fæhn, Leo Andreas Grünfeld og Knut Moum: Norsk medlemskap i EU – en makroøkonomisk analyse. 1994-46s. 95 kr ISBN 82-537-4068-9
- 94/26 Mette Rolland: Militærutgifter i utviklingsland Metodeproblemer knyttet til måling av militærutgifter i norske programland. 1994-42s. 80 kr ISBN 82-537-4069-7
- 94/27 Helge Brunborg og Sverre-Erik Mamelund: Kohort og periodefruktbarhet i Norge 1820-1993. 1994-77s. 95 kr ISBN 82-537-4070-0
- 94/28 Petter Jakob Bjerve: Utviklingsoppdrag i Sri Lanka. 1994-26s. 80 kr ISBN 82-537-4071-9
- 94/29 Marie W. Arneberg: Dokumentasjon av prosjektet LOTTE-TRYGD. 1994-40s. 80 kr ISBN 82-537-4077-8
- 94/30 Elin Berg: Estimering av investeringsrelasjoner med installasjonskostnader. 1994-86s. 95 kr ISBN 82-537-4078-6
- 94/31 Torbjørn Hægeland: En indikator for effekter av næringspolitiske tiltak i en økonomi karakterisert ved monopolistisk konkurranse. Teori og beregninger. 1994-86s. 95 kr ISBN 82-537-4089-1

Returadresse:
Statistisk sentralbyrå
Postboks 8131 Dep.
N-0033 Oslo

Publikasjonen kan bestilles fra:

Statistisk sentralbyrå
Salg- og abonnementservice
Postboks 8131 Dep.
N-0033 Oslo

Telefon: 22 86 49 64
22 86 48 87
Telefaks: 22 86 49 76

eller:
Akademika - avdeling for
offentlige publikasjoner
Møllergt. 17
Postboks 8134 Dep.
N-0033 Oslo

Telefon: 22 11 67 70
Telefaks: 22 42 05 51

ISBN 82-537-4068-9
ISSN 0332-8422

Pris kr 95,00

Statistisk sentralbyrå
Statistics Norway

9 788253 740683